

قارا قارا سیت

زلف عربی

Al-Rasheed
81

ساهتي پليڪيشن

،، ڪنڊيارو ضلع نواب شاھ سنڌ

== ھڙئي ڌميوار يون ھيڪيون ==

ڪتاب جو نالو: تارا تارن ھيٺ

موضوع: ٻارايون ڪهاڻيون

ليکڪ: ظفر عباسي

صفحا: ۸۶

سائيز: ڪراون۔ ۲ x ۱۴/۲

سال: نومبر ۱۹۸۱ء

ڪاپيتو: ھڪ ھزار

چاپو: پھريون.

پوش: فوٽو جو اسڪيچ، اندريان

دسوراچتر: ھيٺ (ڪئليگرافي)

عبدالله ستول

ڪتابت پھريان چار صفحا: شوق خانو ۾

مُلھ: پنج رپيا ۵۰-۵ رپيا

چاپيندڙ: ناز سھتو

== پاران: == ساهتي پبليڪيشن پائڻي بازار ۾ ڪندڙ ۽

پرنٽرس، الايڊ پرنٽنگ ڪارپوريشن، حيدرآباد

چيائڻي سونھان: آئمر پبلشنگ ايجنسي حيدرآباد

ARA TARAN HEATH (Stars Below Stars) Short stories
or children written by: ZAFAR ABASI. Published by:
AZ SAHITTO: SAHITEE Publication Bhitae Bazar
andiaro Disstt: Nawabshah. SIND.

جي نالي

، اهو ٻار جيڪو مستقبل ۾

اديب، شاعر، مفڪر، فاضل، ڊاڪٽر، انجنيئر، وڪيل،
مُصوّر، پائلٽ، سائنسدان

بنجي ويندو آهي.

اهو ٻار:

جيڪو ماني، پاڻي، ڪپڙن ۽ ضرورت جي ٻين شين جي ميسر
نه ٿيڻ ڪري — مستقبل ۾ — مزدور، ڪاٺيءَ، بيرو، فقير...
بنجي ويندو آهي —

اهو ٻار: — جيڪو جنم کانپوءِ — گذر جي ڊيرا ڪٽي
تان لڏو ٿو وڃي —

اهو ٻار: — جيڪو جنم ٿي نٿو ٿئي — ”..... ۽.....“
اهو ٻار: — جنهن لاءِ ٽنگور چيو آهي ته ”هونئون آيل، ٻارُ
پاڻ سان گذري پيغام آڻي ٿو ته، خدا اڃا انسان مان
مايوس ناهي ٿيو —“

ظفر عباسي

۱۰۸۰۱۹۸۱

ڪنڊيارو سنڌ

ڪٽو منجه ڪٽي

عرتان مهري

ليک

اڳياڙي

منهنجي ذات ڏوهاري.

اڄهوسج لٿو.....

ڇا چو، ولس -

سفارش.

بابا بک لڳي آ -

هواء هي حياتي -

منڊ جو انجام -

سينڌي رسالو -

ادوري آس -

سونا، زيور

ڪرندا قهري ڪوٽ

تارا، تارن هيٺ

ڪٽي - پٽي

سينڌي ساهت سال ۱۹۸۱

اڳياڙي

عرفان مهدي

هن وصال ڌرتيءَ تي روزانو انيڪ مسئلا ۽ بيمهر حادثا جنم وٺندا رهيا آهن، وٺندا رهن ٿا ۽ شايد وٺندا رهندا.

۽ ان وسيع پونءِ تي ڪي انسان - ڪلاڪار جو روپ ڌاري - پنهنجي پنهنجي سمجهه/ ذات مطابق انهن حادثن/ مسئلن کي - ڪهاڻي/ شعر/ تصوير/..... يا ڪو ٻيو روپ ڏيئي ماڻهن جي اڳيان آڻين ٿا.

- فن ڪنهن جي ميراث نه هوندو آهي ۽ ڪوبه سچو فنڪار پنهنجي فن مان مطمئن نه هوندو آهي. خالق پنهنجي تخليق کي سندر کان سندر بنائڻ جا جتن ڪندو آهي. پر تڏهن ان مان مطمئن ٿي نه سگهندو آهي. ڇو جو فن (ڪنهن به قسم جو) لامحدود هوندو آهي. ۽ ڪوبه فنڪار ان کي ڪا ننڍڙي شڪل ته ڏيئي سگهي ٿو، پر محدود نٿو ڪري سگهي.

ٻار - هن ڌرتيءَ تي رهندڙ مڙني انسانن مان وڏي اهميت جو حامل آهي. جو ٻار آئيندي جو ابو ۽ مستقبل جو معمار آهي. اڄ جو هر سٺو ليکڪ، ٻارن لاءِ نٿو لکي. پوءِ ان ڪاڻ ته ٻارن لاءِ لکڻ لاءِ خود ٻار ٿيڻو پوندو آهي ۽ کين اها ڳالهه پسند نه آهي ته هو پنهنجي Lover Step مان موٽي اچي ٻارن لاءِ لکڻ. ۽ ان سلسلي ۾ ”ظفر عباسي“ جس لکڻي جنهن پنهنجي (بقول سندس) Lover Step مان موٽ کائي اچي

ٻارن لاءِ لکيو آهي ۽ اها پنهنجي ٻر ۾ هڪ وڏي قرباني آهي.
”ظفر“ وٽ ذات به آهي ته ڏاڏو به. وٽس لفظن جا اٺيڪ پنڊار آهن. سندس هر ڪهاڻي اسان جي معاشري جو جهٽرو جاڳندو چتر آهي ۽ ظفر جي ذهن ۾ سرچندڙ ڪردار اسان جي معاشري ۽ اسان جي سماج جا گهمندڙ ڦرندڙ ڪردار آهن. جن کي ظفر چترڪار بنجي ڪوري ڪاغذ تي سندن عڪس چٽڻ جي ڪوشش ڪري ٿو. ظفر جون ڪهاڻيون پڙهڻ سان مان پاڻ کي ڪنهن سٺي ماڻه ۾ ويندڙ محسوس ڪيو ۽ پاڻ به اها ڪهاڻي اٺون سٺي ماڻه جي پڙهي تي ڏسي رهيو آهيان. چڻ اهو سڀ جيڪو ظفر ڪهاڻي ۽ سماڻن جي ڪوشش ڪئي آهي سو مان پاڻ پنهنجي اکين سان ڏسان.

ظفر جون ڪهاڻيون پڙهڻ کان پوءِ ائين ٿو ڀاسي چڻ ظفر پڙهندڙ کي آگر کان وٺيو ويو وڃي. ۽ ڏيکاري ٿو پيو وڃي ”ڏس! هيءُ جيڪو لال لهوءَ ۾ لت پت لاش، رستي تي، ليٽڙيون پائيندي ڏسين ٿو تنهن جي ڪلپنا هئي ته هو هڪ سائوڪل وٺي، جيڪا ڪيس ڳوٺ کان شهر پڙهڻ لاءِ اچڻ ۾ مددگار ثابت ٿئي پر سندس اها آس، ”آدوري آس“ رنجيو وڃي.

سندس ڪهاڻي ”سفارش“ - اڄ جي معاشري جي جهٽري جاڳندي تصوير آهي، جنهن ۾ هڪ ٻار چمني جي ڌيمي روشنيءَ ۾ محبت ۽ مشقت سان پڙهي ٿو. ٻه طرف وڌيري جو پٽ ”سفارش“ نبي کانئس ٺهڻ

ٺٺيو وڃي. ظفر جي اها ڪهاڻي اڄ جي سماج تي اپني
چماٽ آهي. ظفر جتي ٻار کي ”ضر ڪرڻ جو انجام“
ٻڌائي ٿو. اتي سندس معصوم ۽ پوتر جذبن کي ”بابا
بک لڳي آ“ جي روپ ۾ پڙهندڙن جي اکيان پيش
ڪري ٿو. ظفر پنهنجي ڪهاڻي ”سنڌي رسالو“ ۾
سنڌي ٻارڙن کي ”پنهجي مدد پاڻ ڪريو“ جو سهڻو/
سندر سنديش ٿو ڏي.

— سندس هر ڪهاڻي اسان جي معاشي جي ڪهاڻي
آهي. سندس سڀني ڪهاڙون، هڪ آرٽسٽ جي ٺاهيل
مختلف تصويرن سان آهن، جن ۾ هن جهون جا انيڪ
روپ ڏيکاريا آهن.

بقول شيڪسپيئر ”هيءَ دنيا هڪ اسٽيج آهي جتي
هرڪو انسان پنهنجو پنهنجو رول ادا ڪرڻ لاءِ آيو
آهي“ — دنيا جي هن ڊگهي اسٽيج تي هلندڙ ڊگهي
ڊرامي جا مختلف بهو آهن. ان ڊرامي ۾ ڪئين هيرا
آهن ته ڪئين وائون. ۽ ڪي ڪمريڪٽر رول. ظفر به
ان ساڳي دنيا جو رهاڪو آهي. هي اسٽيج (دنيا) مختلف
حصن ۽ طبقن ۾ ورهايل آهي. ظفر به ان ئي اسٽيج جو
رھواسي آهي. جيڪو خالص پنهنجي، پنهنجي حصي ۽
پنهنجي طبقي تي جنم وٺندڙ مسئلن ۽ دشوارين کي
ڪهاڻيءَ جو روپ ڏي ٿو.

ظفر جو قلم ڏاڍ ۽ ڏهڪاءُ خلاف ”حق چوڻ“
جو ڪردار ادا ڪري ٿو. پاڻ حق جو حامي ۽ سچ

ٻيو ساٿي آهي. سندس ڪهاڻيون ”اڄهو سج لٿو“ ۽
 ”ڇاڇو ولڻ“ ۾ ظفر- آهي ڪردار استعمال ڪيا آهن،
 جيڪي اسان کي روزمره جي حياتي ۾ ملندا رهن ٿا.
 ”اڄهو سج لٿو“ ۾ پوڙهو فقير پنهنجي پٽ جي دوا
 لاءِ خيرات ڏيو وئي ته ”ڇاڇو ولڻ“ کي ٻارن سان ايڏو
 پيار آهي جو - ڪهن ڪارڪون ڏيڻ لاءِ سندس من ۾
 آندو مانڌو متل آهي ۽ وقت کان ڪجهه پل اڳ سندس
 آندو مانڌو به رنگ ٿي لائي.

ظفر کي به وڏيون/ڊگهيون ڳالهائون ٿيو ڪري
 پلڻ ڌرتيءَ تي رهي نيري نپ جون ڳالهائون ٿيو ڪري.
 هو هن ڌرتيءَ جون ڳالهائون ٿيو ڪري، هن ڌرتيءَ
 جي انسانن جون ڳالهائون ٿيو ڪري، پاڻ هن ڌرتيءَ
 جي رهندڙ ٻيڙا پوکيندڙ آدم جون ڳالهائون ٿيو ڪري.

ظفر جون ٻيون ڪهاڻيون- ”ڪرندا ٿهري ڪوٽ“
 ”هاءِ هيءَ حياتي“، ”سونا زيور“، ”ڪٽي ٻڏي“ ۽
 ”ٿارا تارن هيٺ“ به هن ڌرتيءَ جون ڪهاڻيون آهن.
 جن ۾ ظفر هن ڌرتيءَ جي مسئلن/حادثن کي قلمبند
 ڪيو آهي. آخر ۾ منهنجي به ڪلپا آهي ته ”ڪرندا
 ٿهري ڪوٽ“.

منهنجي ذات ذوهاري

شيڪسپيئر جي ورهايل ”ماڻهوءَ جي عمر“ ۾ ستن حصن مان ٻار پهريان ٻه حصا آهي. پهريون ”بالڪڙو“ ۽ ٻيو ”اسڪولي بالڪڙو“.

(اسان وٽ پورهيت ٻارڙو به هوندو آ جو به ان حصي ۾ سمجهڻ گهرجي) انهي ٻنهي حصن وارن ٻارڙن لاءِ ٽئين حصي وارا ”پيار ڪرڻ وارا“ چوٿين حصي وارا ”سپامي“ پنجين حصي وارا ”جج“ ڇهين حصي وارا ”پوڙها“ ۽ ستين حصي وارا ”ڪڪ پوڙها“ ٿي لکندا آهن. ٻارڙن لاءِ نه لکڻ جو هڪڙو سبب اهو به آهي ته ٻارڙن لاءِ لکندڙ انهن ٻنهي حصن کان مٿي ڇڙهي ويندا آهن ۽ پوءِ ان عمر ۾ ليکڪ کي ٻارڙن لاءِ لکڻ لاءِ ٻارڙو ٿيڻو پوندو آهي، ماضي ۽ ڏانهن موٽ کائي پنهنجي بالچتي ۽ وارا جذبات محسوس ڪرڻا پوندا آهن. ۽ ماضي ڏانهن ماڻهو اهوئي بنا هٽڪ جي، منهن ورائي، ساروئيون ياد ڪري سگهندو، جنهن جو ماضي مطمئن ڪندڙ هجي — پر جي ليکڪ چئي ته پنهنجو ماضي مطمئن ڪندڙ هو ته پوءِ اهو يا ته ڪوڙ ٿو ڳالهائي يا وري اهو ليکڪ صحيح ليکڪ نه آهي، ڇو جو اديب يا ليکڪ لکڻ شروع ڪندو آهي، ڏاڍ، مايوسيءَ، جبر، ۽ احساس ڪمٽري ڏسي يا محسوس ڪري. ان هوندي به اسان وٽ اڃان ڪي آهين ڪلجنگ ۾ ڪاڙهي، جي پوءِ به بالچتي جي ساروئيون کي ساري،

۱۰. منهنجي ذات ڏوهاري

ٻار ٿي، پاڻ ۾ ٻاراڻا جذبا اوتي ٻارڙن لاءِ لکندا آهن. هونءَ به ٻار مان ئي تـم وڌو ٿيو آهي ان ڪري ڪوشش اها ڪجي ته ٻاراڻي مواد جي ڪوٽ نه اچي، ڪوٽ جو ڪارڻ بـم رڳو ۽ رڳو! اهو آهي جو ان حصي وارن لـم پئي حصي وارن کي ٿو لکڻو پوي - جڏهن ته باقي حصن لاءِ انهن ئي حصن وارا ٿا لکن. مون به پنهنجي Lover step مان موٽ کائي ڪجهه ٻارڙن لاءِ لکڻ جي ڪوشش ڪئي آ. مان اناالحق جو نعرو ڪونه ٿو هڻان. ڇو ته ڪوبه فنڪار ڪڏهن به پنهنجي فن ۾ مڪمل نه هوندو آ. ۽ نه ئي سگهندو آ. پر ٻارڙن لاءِ لکي، پنهنجو فرض پورو ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي اٿم وڌيڪ اوهان جي راءِ سان خبر پئجي ويندي.

ڪي اديب ٻارڙن لاءِ لکڻ کي يا تـم عيب ٿا سمجهن ۽ يا وري پنهنجي معيار لاءِ لڳات! ان ڪري ٻارن لاءِ نه ٿا لکن. منهنجي انهن کي به گذارش آهي تـم، ”خدارا ٻارن لاءِ لکڻ سان اوهان کان ”سندون“ ڪسجي نه وينديون. لـم ۽ لقب لڙهي نه ويندا، معيار مري نه ويندو. ڇا ٻار هن معاشري جو فرد ناهي، ڇا ٻار ڪو اميجنري ڪئريڪٽر آ ڇا؟ جو ان کي ترقي پسند ادب مان خارج ڪيو پيو وڃي.“

ٻارڙن جو عالمي سال ۱۹۷۹ ملهايو ويو. سروي مان خبر پئي ته رڳو سڄي سنڌ مان ٻن ٽن هندن تي

۱۱ منهنجي ذات ڏوهاري

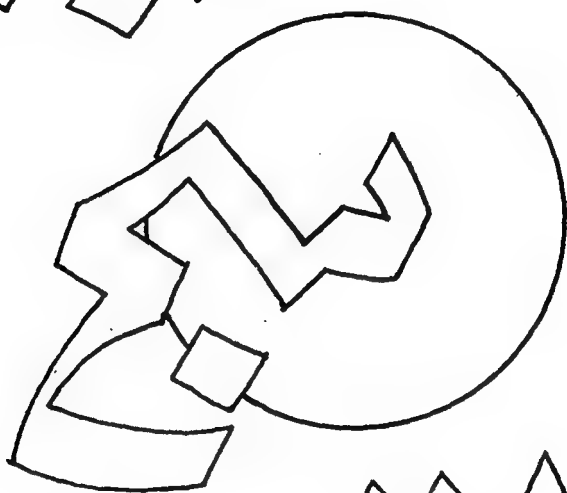
ٻارڙن جا ميلا منعقد ڪيا ويا ۽ انهن ۾ به اهي ٻار ۽ سندن والدين شريڪ ڪيا ويا جي يا ته ڏوڪڙن وارا هئا يا وري تنظيم جا ميمبر يا انهن ميمبرن جا مت مائٽ يا دوست! ڪو هڪ ڪتاب به ڊسمبر جي آخر تائين ميدان تي ڪونه آيو. بس رڳو اعلان ٿيا. (ٻارڙن جي عالمي سال جي سنسالي ۾ ڪتاب ته ڪافي آيا پر اهي يا ته ۱۹۸۰ ۾ ۴ يا وري ۱۹۸۱ ۾) وڌيڪ خبر اها پئي ته سنڌ جي اٽڪل ۹۳% ٻارڙن کي ته اها خبر به پهچي نه سگهي ته ڪو اهو سال سندن سال ڪري ملهائڻو پئي ويو پيو ته خیر پر ڇا اسڪولي ٻارڙن کي به نه ٻڌائي سگهجي ته هي سال اوهان جو سال آ؟

هونءَ ته منهنجون سڱا لاه نيڪ خواهشون آهن پر نهايت افسوس سان ائين چوڻو ٿو پوئيم ته ”سنڌ گريجوئيٽس ايسوسيئيشن ۱۹۷۹ع واري ٻارڙن جي عالمي سال سان انصاف نه ڪيو“

پر ماضيءَ تي مٿو ماري ڪرڻ کان سٺو آ ته حال لاه ڪجهه سوچجي! رڳو ۱۹۷۹ سال ئي ته ٻارڙن جو سال ڪونه هئو — منهنجي خيال ۾ ته هر سال ٻارڙن جو سال آ خداڀلا اهو سوچي ڪجهه سنڌي ٻارڙن لاه ڪيو. نه ته تاريخ ڪڏهن به اسان ۽ اوهان کي معاف نه ڪندي.

ڪنڊيارو سنڌ — ظفر عباسي

知

...

— ”بابا الله جي ڦالي.“ ڏکندڙ هٿن ۾ ڪستو اڳتي وڌائيندي چيائين.

”ڇاڇا معاف ڪر!“ ڪنڌ مٿي ڪٽي ڏانهن ڏنر، سندس نرڙ جون لڪيرون گهريون ٿي ويون، اميد نراسائيءَ ۾ مٽجي ويس، ڪستي کي ايترو تڪڙو پوئتي ڪري ورتائين جو ڇٽ تہ مان سندس ڪستي مان ڪا شيءِ چورايان ها، منهن ڦيرائي هڪ ڀيرو وري ڏٺائين! سندس اکين ۾ رحم هو. ڇٽڪ چٽي رهيو هجي ”روز ڏيندو آن اڃ چو نہ ٿو ڏين؟“

”پر مان ڇا ڪيان؟ دڪاندار جو پٽ! ٺڪو ڪمايون ٿڪو کائون، ڏيڍ سو فقير روز ٿا اچن ڪنهن کي ڏيان ڪنهن کي نہ!“

”ڇاڇا“ اڳتي الائي زبان نہ چئي سگهي الائي دل، اڳتي وڌي وري پوئتي موٽي آيو. سندس اکين ۾ نااميدي بجاءِ هاڻي اميد هئي. نرڙ واريون لڪيرون جيڪي اڳ ۾ سمنڊ کان بہ گهريون ٿي ويون هيون سي هاڻ آهستي آهستي ماٿري (Valley) بنجي ويس.

”ويهو“ چيم شايد بهو لفظ تڪڙ ۾ سجهيم ٿي ڪونه.

”ويهي ڇا ڪندم پٽ! اجهو سڄ لتو ڪر ڪار ڪٽڻ جي.“

”اهو تہ صحيح آ پر ڇاڇا“

”پرکي کلي ڇڏ ٻچا! مون کي وڃڻ ڏي.“
 ”ڇاڇا! هڪ ڳالهه؟“ ۽ وڌيڪ چوان ٿي چوان
 جملو ڪڍيندي چيائين.
 ”ڪهڙي ڇم؟“

”ڇاڇا... اڄ تون اداس ڇو آهين؟“ جا ڳالهه دل
 مان نٿي نڪتي سا زبان ڇمي ڏني.
 ”ابا منهنجي اداسيءَ کي تون ڇا ڪندين؟ اجايو
 ٿوڻ به نه اداس ٿي وڃين، منهنجي ڪري!“
 ”ڇاڇا ڇڏ ضد کي ٻڌاءِ ڪئي؟“
 ”پٽ....!“ هڻڪندي چيائين.

”ها ڇاڇا....“ تڪڙو ڇيم شايد دل جمعي اٿڻ تي
 تيز ٿي چڪي هئي.
 ”پٽ اڄ ان ڪري اداس آهيان جو....“ جو، لفظ
 کي ڏرو ڇڏيندي چپ ٿي ويو.
 ”جو ڇاڇا؟“ تڪڙو ڇيم.
 ”جو پٽ! لونگ اڄ بيمار آهي ۽ ان جي
 دوا لاءِ پئسا ڪونه آهن.“

”لونگ ڪير آ ڇاڇا؟“
 ”منهنجي ڏک وندائڻ وارو پٽ! پٽ منهنجي زندگيءَ
 جو آخري سهارو، منهنجو جيون.... منهنجي تمنا.“
 ”ڇاڇا.... ڙهندو ڪونه آهي ڇا؟....“ مون عجيب
 سوال ڪيو.

”ابا ڙهندو هو....“

۱۷ اجهو سڄ لٿو

”پڙهندو هو مان ڇا مراد ڇاڇا؟“
”پٽ پڙهندو هو، هفتو کن اڳ تائين.“
”هاڻي بس ڪٿي اٿائين ڇا ڇاڇا؟“
”پاڻ بس ڪونه ڪٿي اٿائين پٽ، پر ماستر بس
ڪرائي ڇڏي اٿس.“
”ڇو ڇاڇا؟“ دل اڌما کائي رهي هئي.
”پٽ ڇاڪاڻ جو هو غريب هو.... ڇاڪاڻ جو
هن وٽ فيءَ جا پئسا ڪونه هئا.... ڇاڪاڻ جو هن
وٽ اسڪول جي نئين ڊرنس ڪانه هئي. ان ڪري
کيس ڪليو ويو اسڪول مان، ۽ ان ئي ڏک ۾ بيمار
ٿي پيو آهي. سخت بيمار! رات سڄي ته دنيا کان بيخبر
هو.... صبح اک پٽي هٿائين ۽ چيو هٿائين ته:
”بابا.... اڄ به تون مون کي ڇڏي پنڻ ويندين؟“
ورائيو هوم ٻچا! ته، ”تنهنجي خاطر اڄ ئي ته پئسو
اٿم پٽ! تمام گهڻو.... ايترو جنهن مان ڊاڪٽر جو
پيٽ، پر جي سگهي جنهن مان اسڪول جو خرچ پورو
ٿي سگهي ۽ جنهن مان استاد جو به پيٽ پر جي....“
”وانعي تون ڏکويل آهين ڇاڇا؟“ ائين چئي وقت
جي ڏيڌ تي سوچيندي، بابا جي پادرن جو به سجهندي
ڪجهه سڪا ٻکي کيس ڏنم، لونگ لاءِ سندس سڪيلٽي
لاءِ ۽ سندس زندگيءَ جي سھاري لاءِ.

هميشه مرڪنڊڙ مهاندي تي اڃ اداسي ڇانيل هئي.
بالڪل اداسي....!!!
”ڇو؟“

”ڇاڪاڻ جو وٽس اڃ ڪجهه به ڪونه هئو جنهن مان ٻارڙن لاءِ ڪارڊڪون وٺي اچي ۽ پاڻ به روزو کولي ۽ ٻارڙن کي به خوش ڪري.“

کيس ڪا نوڪري-پوڪري ڪانه هئي، بس جي حادثي ۾ سندس سمورو خاندان فوت ٿي ويو هو. هاڻي پاڻ اڪيلو!.... بالڪل اڪيلو- وٽس هڪ اوطاق آ جنهن کي گهر پڻ چوندا اٿس. خدا کيس ڪنهن نه ڪنهن نموني پيو تڳائيندو آهي. پر اڃ الائي ڇو خدا جي به دل تان لهي ويو آهي.

هو اداس لمجن جي لهرن ۾ لڙهندي سوچن جي صليب تي لڙڪندي سوچي رهيو آهي ته اڃ هي ٻارڙا مستقبل جا معمار، آئيندي جا ابا، گلاب جيان نڙندڙ، رابيل جيان مرڪنڊڙ، ڇاڇو ولسڻ ڇاڇو ولسڻ! ڪندا روزي کولڻ وقت اچن ته هو کين ڪهڙو جواب ڏيندو!! ان سوچ بعد هو اوطاق مان نڪري منجهند جوئي وڃي، مسجد ۾ خدا کي ياد ڪرڻ ويٺو.

سڄ لهن ۾ باقي اڌ ڪلاڪ وڃي پڄيو هو، ڇاچي ولسڻ جي دل جي ڌڪ ڌڪ تيز ٿي ويئي پر تڏهن به خدا کي سرچاڻڻ ۾ مڱن ۽ مست لڳو پيو هو.

۲۲ چاچو ولن

آذان ۾ پندرنهن منتن جو وقفو هو، چاچو ولنڻ اٿيو، اٿي اوطاق ڏانهن روانو ٿيو. مسجد جي در ٽپڻ سان خدا کي چاچو ولنڻ ياد اچي ويو. چاچو اڃان اوطاق ۾ گهڙي وڃي ڪٽ تي مس ويٺو ته در ڪڙڪيو.

”دولن هليو آءُ!“ چاچي رواجي جملو چيو. پريان در وٽان ٽپالي لڏندو لمندو اچي چاچي وٽ پهتو. ”ابا خير ته آهي؟“ چاچي چيو. ”چاچا! ٻيو مڙيئي خر آهي، اڄ توهان نجا ڏوڪڙ آيا آهن.“

”ابا مون ڏانهن ڪير منجنندو ڏوڪڙ! ڪنهن کي گهڻا ٿيا آهن؟“

”چاچا!- تون رڳو هت صحيح ڪر ته ڏيان ۽ ۾ سٺو رپيا؟“ ٽپالي چپن تي زبان ڦيرائيندي چيو. چاچي صحيح ڪري پئسا ورتا. پئسن سان گڏ هڪ خط به هو جنهن ۾ لکيل هو ته:

”ابا خوش هوندين!“

احوال ته تنهنجي والد کان به سٺو رپيا اڌارا ورتا هئڻ ۾ وري خبر پئي ته هو ته وڃي خدا کي پرتو. ”الله ڪيس جنت نصيب ڪري“ هاڻي تنهنجي نالي هي پئسا موڪلي رهيو آهيان.

فقط

ڪوڙل خان

آذان ۾ باقي ڪجهه منت وڃي بچيا هئا، چاچو

ٽڪڙو ٽڪڙو اوطاق ڀرسان چاچي آچر جي دوڪان تان
ڪجهه ڪارڪون ۽ ڪجهه بسڪوٽ ڪٽمٽڙا وٺي مسجد
ڏانهن رخ رکيو اڃان در وٽ مس پهتو ته روزي کولي
جي آذان آئي پاڻ هڪ ٻن ڪارڪن سان روزو کولي باقي
سڀ ڪارڪون ۽ ٻيون شيون سندس لاءِ انتظار ڪندڙ
ٻارڙن کي ورهائي ڏنائين.

چاچي ولڻ جي نماز پڙهڻ لاءِ ويڻ کان پوءِ ٻارڙن
کي اهو چوندي ٻڌم ته ”چاچو ولڻ.....؟ خوش رهي“
”چاچو ولڻ خوش رهي“ ۽ جڏهن چاچا نماز پڙهي موٽيو
ته سندس ملول ۽ مايوس مھاندي تي هڪ ڀيرو وري
ساڳي مرڪ تري آئي هئي مرڪ! اهڙي مرڪ! جيڪا
آمر ۽ لازوال هئي.

سفالین

حکومت پاکستان
ایک روپیہ
82211
نو مہینہ

— هو ڌرتيءَ تي چنل ڳوٺ وڇايو ويٺو پڙهي رهيو هو. پڙهندي پڙهندي ڪنهن ڪنهن مهل وڃي ٿي ڌرتيءَ سان ٽڪريو، ڇٽڪ پوٽر ڌرتيءَ کي سڄندو ڪري رهيو هجي.... ۽ وري پاڻ سنڀالي پڙهڻ ۾ مڱن ٿي ٿي ويو. سندس آڏو بوڪن ۽ ڪتابن جو ٿهو پيل هو. هڪ پاسي کان هڪ ڇهني ٽمڪي رهي هئي - سندس نصيب وانگر.

ان ڇهنيءَ تي ڪنهن ڪنهن مهل پتنگ اچي پنهنجي پنهنجي عقيدت جو نذرانو پيش ڪري رهيا هئا — هو سڄ لٽي کان پڙهي رهيو آهي ۽ هيئر ته چنڊ به ۾ ڪاٺا مٿي چڙهي آيو آهي.

رجب ڳوٺ جي وڏيري جي هاري علي جو پٽ آهي. پيءُ جي مرڻ کان پوءِ سندس ماءُ وڏيري جي گهر جو ڪم ڪندي هئي. ان جي ۽ رجب جي مزدوريءَ مان هو گهر جو خرچ پڪو به هلائيندا هئا ۽ رجب جي پڙهڻ جو به! رجب ننڍي هوندي کان ئي پڙهڻ ۾ تمام گهڻو هوشيار هو پهرئين کان وٺي نائين تائين پهريون نمبر ڪڍندو رهيو، سڀاڻي سندس مئٽرڪ جو امتحان هو. ڳوٺ ۾ بجلي هئي ڪانه! ۽ جي هئي ته به رڳو وڏيري جي بنگلي ۾.... رجب ڪڏهن ڪڏهن سوچيندو هو ته ”ڪاش! اسان جي گهر ۾ به بجلي هجي“ پر اهو رڳو هو سوچي ئي سگهيو ٿي.

هن مقرر ڪ جا چار پير ڏاڍا سٺا ڏٺا هئا..... اڄ سندس آخري پير هو. پير ڪرڻ کان پوءِ جڏهن هو پير کي تپائي (چپڪ ڪري) رهيو هو ته اوچتو سندس نظر وڃي پر واري سٺ تي ويٺل آصف تي پئي جنهن جي هنج ۾ قميص هيٺان ٻڪ پيو هو. هن جي من ۾ هڪ چٽنگ ڊڪي..... جيڪا ڪجهه وقت کان پوءِ باهم جو پٺيت ٿي ويئي. ۽ هي اهو سور دل ۾ سانڍي نه سگهيو ۽ هڪدم پنهنجي سٺ تان اٿيو ۽ آصف خلاف اگزمئر (امتحان وٺندڙ) کي شڪايت ڪيائين.

”ون پنهنجو ڪم ڪر. تنهنجو ٻين سان ڇا؟“

اگزمئر جو هي جملو بڙيچي پنهنجي سندس ذهن ۾ لڳو ۽ هو ڪنڌ هيٺ ڪري وري ”پير پڙهڻ لڳو“....

دراصل هو آصف جي باري ۾ سوچي رهيو هو. ”ڇا هن ڀري آءُ نمبر حاصل ڪري نه سگهندس؟“

”ڇا آصف (اوڏيري جو پٽ) هن ڀي نمبر حاصل ڪندو پر.... پر مون.... نه ته پير سٺا ڪيا آهن“ ۽ خبر نه آهي ته هو ڇا ڇا سوچي رهيو هو.

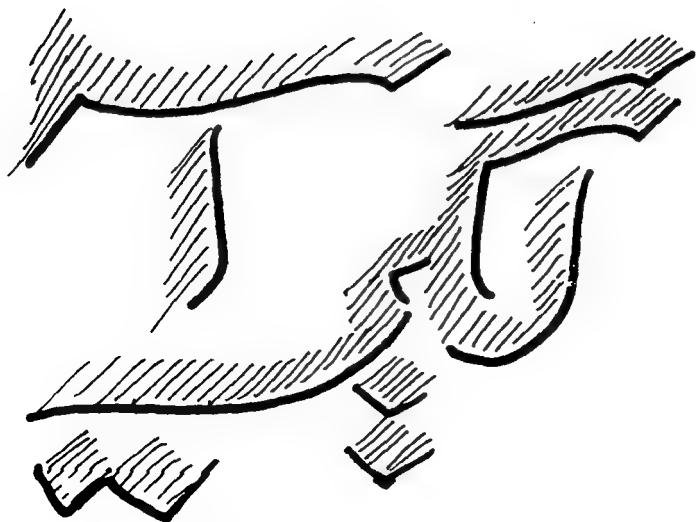
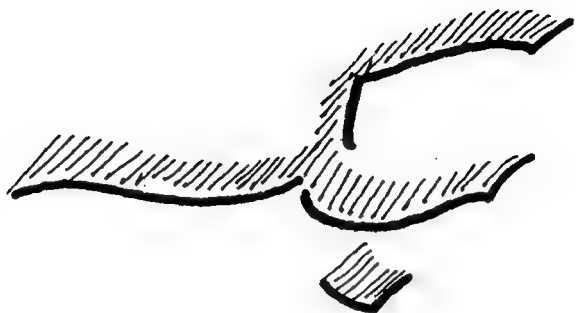
اوچتو ٻيل سندس سوچن جي ساگر ۾ لهرون پيدا ڪري کيس چڱي ورتو. پير اگزمئر کي ڏئي هو گهر ڏانهن آيو. واٽ تي کيس آصف نظر آيو جيڪو پنهنجي هڪ دوست کي چڱي رهيو هو ته:

”رجب مون تي جعلي هٽي آ ان جو نتيجو مان چڱيان کيس ڏيکاريندس.“ پر رجب اهو جملو ٻڌو ان

ٻڌو ڪري هليو آيو هو - اهو جملو هاڻي کيس تڙپائڻ لڳو هو.

ڪافي وقت گذرڻ بعد اڃا سندس رزلت اچڻي هئي هو صبح ساڻ ماني کائڻ بغير ئي اخبار وٺڻ ويو. اخبار ۾ جڏهن سندس ”اي“ گريڊ واري ڪالم تي نظر پئي ته کانئس چرڪ نڪري ويو. اتي نمبر آصف جو هو. گهڻي ڳولا کان پوءِ جڏهن سندس نظر پنهنجي نمبر تي پئي ته سندس ٽڙيل گل جهڙو چهرو ڪو مائجي ويو... ڇاڪاڻ جو سندس نمبر بي گريڊ ۾ به نه ”سي“ گريڊ ۾ هاڪي روشنيءَ سان ٽمڪي رهيو هو سندس قسمت جي چمڪيءَ جيان.

— ”بابا بابا ٻڪ لڳي آ....“ خشڪ
 ڇهن تي خشڪ زبان ڦيرائي آلو ڪرڻ جي ناڪام
 ڪوشش ڪندي چيائين!
 پٽس اهو ٻڌو ان ٻڌو ڪري ڇڏيو ۽ پاسو ورائي
 منهن ٻئي پاسي ڪري ڇڏيو.
 ننڍڙي نينگر پنهنجو ننڍڙو هٿ پيءُ جي وارن ۾
 ائين وجهندي ڇڏيو جيئن سندس زال کيس وارن ۾ آڻين
 جي ڦٽي ڏيندي هئي.

”بابا بابا ڏاڍي ٻڪ لڳي آ....؟“
 هن وري اڳ جيان پاسو ورائي منهن ساڳي پاسي
 ڪري ڇڏيو پر ننڍڙي پٽ جي ٻڪ جي صدا کيس
 اهو سوچڻ تي مجبور ڪيو ته ”آخر هو ڪيسين
 بيروزگار رهندو - اڄ وري کيس زال ياد آئي جيڪا
 جيئري هوندي هئي ته ڪپڙا سڀي به پٽ جي پيٽ کي
 چٽيون هڻندي هئي. پر ان جي وڃڻ کان پوءِ ئي کيس
 اهو احساس ٿيو هو ته“
 ”بابا ٻڪ“

پٽ جا اهي جملا ڪنهن پٺو ڦٽير جي مدائن جيان
 کيس ڏنگي رهيا هئا. پٽ کي اڌ جاڳ ۾ اڌ نٺ مان
 آسرو ڏيندي چيائين ته ”ابا الله وڏو رحمان ۽ نهايت
 رحيم آهي - هو اسان ڏانهن ضرور روزي موڪليندو
 ڇاڪاڻ جو اسان جي روزي جو مٿس ئي ذمو آهي.“

”بابا..... الله ڪٿي آهي؟“

پٽ جي ان سوال کيس سڄو سڄاڳ ڪري ڇڏيو.
”پٽ الله ڪن جي چوڻ موجب ته ساھم جي رڳ
کان به ويجهو آهي پر اسان لاءِ ته ستين آسمان کان
به مٿي آهي.“

”بابا.... وڏس ڇا ڇا هوندو آهي؟“ پٽ چچڙ جيان
کيس چنبڙي ويو هر هر سولن جا سونقا سندس دل تي
هڻي رهيو هو.

”پٽ ان وٽ سڀ ڪجهه هوندو آهي. هن وٽ
پنهنجن ٻانهن لاءِ محل، محلاتون، ميوا، طعام، حورون،
پرديون، ۽ مطاب ته ضرورت جون سڀ شيون
هونديون آهن.“ پٽ کي آڻت ڏيندي چيائين.

”اتي کير ۽ ماڪيءَ جون نديون هونديون آهن!!“
”اڙي چيو مانءُ ته ها -- اتي سڀ ڪجهه موجود
هوندو آ -- گهڻو تنگ نه ڪر!“

پٽ جي وري وري ڳالهائڻ تي هو تنگ ٿي پيو
۽ پٽ کي ڪاوڙ مان چيائين پر پٽس جي دل ۾ اڻ ٿڻ
ٿيڻ ٿي چڪي هئي سو ڏڪندي ڏڪندي وري به
چيائينس:

”بابا.... اتي ماڪيءَ ۽ کير جي ندين ۾ ٻڏي ڪونه
وڃبو؟“

”ڇڱو هاڻي ماڻ ڪر! مٿو نه ڪاءُ ته ڪوڙيانءُ
نه جوتا!“

۳۵ بابا بک لڳي آ

”بابا بابا مون کي ٻڌاءِ ته اوهانن ڪيئن وڃيو آ.“ هن ٻيءَ جي ڪاوڙ ڏانهن ڪوبه ڌيان نه ڏيندي چيو.

”هزار دفعا چيو مان ته ماڻ ڪر ٻڌين ئي ڪونه ٿو!“ هو ڪاوڙ ۾ نيرو ٿي وڃي ٿو هٿن کي ٽڪڙو ٽڪڙو ڪڍي معصوم نينگر جي گچيءَ وٽ زور ڏئي ڪاوڙ مان چنيس ٿو ”هاڻي اڳو پوءِ وڃ الله ڏي، نه هجي بانس نه وڃي بانسري! نه تون ئي هجين ۽ نه ئي ڪو مون کي تنگ ڪرين.“

”بابا بابا الله ڏي ته موڪلين ٿو — مان ته وڃان به ڪڍي پر تون به گڏيو هل نه؟ — مٿان رستو پلجي وڃان“ معصوم نينگر ڦٽڪندي چيو.

نينگر جي ان جملي سندس هٿن کي لوهم جون زنجيرون ٻنجي روڪي ڇڏيو. هو پٺ سان گڏ الله ڏي وڃڻ لاءِ تيار ڪين هو، ان ڪري اڄ عهد ڪيائين ته هاڻي هو ڪمڻ به ڪري پٺ کي ضرور پاليندو ۽ نه رڳو پاليندو پر ان کي چڱي طرح پٺائيندو ۽ پڙهائيندو پڻ!

ماي

ماي

ماي

— ”اڙي!.... هتي تنهنجي ويهڻ جتي جاء آهي؟“
سپاهي ڪڙڪيدار آواز ۾ چيو، ”سائين غريب
آهيان، مسڪين آهيان، بون پالش ڪري پيو پيمت پاليان“
چوڏهن سالن جو نينگر هٿ ۾ برش جهلي ليلائي
رهيو هو.

”سائين جا پٽ — ڇڏ ٻڪواس... گول ٿي وڃ
هتان.... اسان جي نوڪري وڃائيندين ڇا؟“
”سائين مان.....“

”بس.... بس.... بس! اجهو هتان وڏو ضوبيدار لنگهڻو
آهي اسان کي صفائي ڏيکارڻي آهي.“
”پر سائين.....“ چوڪر ليلائيندي چيو.

زوردار چماٽ جو آواز آيو — معصوم نينگر جي
گل تي ڪارا آڱرين جا پنج داغ ٺهي ويا. وري آواز
اڀاميو. ”هل... هتان.... ٿري وڃ اکين آڏو.....“
چوڪر جا لڙڪ، گلن تان سندس ڪپڙن تي
ڪري جذب ٿي رهيا هئا.

چوڪر اتان اٿيو.... هڪ نظر سپاهيءَ تي وجهي،
هوربان هوربان هلڻ لڳو اڄ هو اندر ۾ وڃي پيو ۽
ماضيءَ جي پهڙن ۾ پئڪڻ لڳو.

”هو اهڙي گهر ۾ ڄائو هو.... جنهن گهر جو
ڏيئو سڌائين گل رهندو هو! سندس پيءُ کي تر جي
وڏيري زمين جي معاملي ۾ مارائي ڇڏيو هو ۽ ڪجهه
وقت کانپوءِ سندس ماءُ پڻ وڃي پنهنجي مڙس سان ملي.

۴. هاء هيءَ حياتي

۽ هاڻي آندل اڪيلو رهجي ويو، بلڪل اڪيلو.
ماءُ جي مرڻ کان پوءِ هن پڙهڻ به ڇڏي ڏنو هو....
هاڻي هو پالش ڪري، پنهنجو ننڍڙي ڀاءُ ۽ ڀيڻ جو
پيٽ پاليندو آهي. هو سڄو ڏينهن رلڻ سان گڏ سوچيندو
به رهيو تان جو، سڄ پنهنجو سفر پورو ڪري ڪم ٿي ويو.
هن کي ڪيسي ۾ مانيءَ جا پئسا ڪين هئا. هو
لڙڪ لاڙيندو، گهر موٽيو جتي سندس ننڍڙو ڀاءُ ۽ ڀيڻ
راهه تڪي رهيا هئا. گهر جو در ٽپڻ سان سندس ڪنڌ
هيٺ ٿي ويو. چپ چاپ ۾ ڏيڍي ٽپي پريان جاري ۾
پالش جو سامان رکيائين ته پائس ڪيس چيو:

”پاڻو.... ماني آندو؟“ پيٽس به پريان پائس سان
انڊي انڊي راند ڪندي ساڳي رڙ ڪئي.

هو ڪجهه ڪڇي ڪين سگهيو ساڳي سامان جي
ڳوٺڙي ڪلهي ۾ اٽڪائي گهر کان ٻاهر نڪري آيو،
ان اميد سان ته من ڪو پالش ڪرائي.

۱۔ رات ڪافي گذري چڪي هئي، سوڍو! ڇهن سالن جو پيارو پيارو ٻار! بي ترتيبيءَ سان چنگهون ٽيڙي، ٻانهون اڀيون ڪري، وات پٽي، اوڀاسيون ڏئي، ننڊ جو انتظار ڪري رهيو هو. پر ننڊ ڪانئس ڪوهين ميل ڏور هئي.

پلا بک تي به ڪڏهن ننڊ ايندي؟
 پر پر ماني به ڇو نه ٿو کائي؟ مائس هي چوٿون دفعو ماني کڻي آئي هئي پر هن کائڻ کان انڪار ڪري ڇڏيو. سوڍو جيترو ڏسڻ ۾ سهڻو هو اوترو ئي ذهن جو به هوشيار ۽ ضد جو به پڪو.
 اڄ جيئن ئي دڪان تي پئس کي ماني ڏئي موٽي آيو، تيئن مائس کير سان ماني آئي سندس اڳيان رکي.
 ”روز.... روز رکي ماني ڪونه کائيندس“ سوڍي چيو.
 ”ابا! اسان پلا زميندار ته ڪونه آهيون جو منجهند جو به پاڇي ڪيون ۽ رات جو به!“
 ”ڪونه ڪپي مون کي ماني.... ڪونه کائيندس“ سوڍي ضد جي گنڍ ڏيندي چيو.

”پٽ! ڏس ڏکڻ وارو آهي هڪڙو، يعني تنهنجو پيءُ ۽ کائڻ وارا.... اهي ته تون ئي کڻي گڻ خيرون سان ڏيڍ ڊزن کن ته آهيون. پائين کي به ٻه سال ٿيا آهن بي - اي پاس ڪئي، پر اڃان نوڪري ڪانه ٿي مائس، ان جي به چٽي اسان تي! پوءِ تون ئي سوچ ايترو خرچ ڪنداسين ته پورا پئجي سگهنداسين؟“ مائس کيس

۴۴ ضد جو انجام

سمجھائيندي چيو.

”پر مان چوان ٿو ته ڪونه ڪائيندس ماني.“ سوڍي

ضد جي ڳنڍ کي چڪي ڇڏيو.

”پر ابا! مانيءَ سان به ڪا ڪوڙ ڪبي آ؟“

ماءُ وري کيس چيو.

”هڪ دفعو چيم ته ڪونه ڪبي ماني!“

”ابا.... ٿرس پلا ڪو پٽالو ڏٺالو ڏسان ته توکي

ٿري ڏيان!“ گهڙيءَ بعد سندس ماءُ پٽالا ٿري ماني

سان سوڍي جي اڳيان آڻي رکيا پر سوڍي ضد کي

ڇڏڻ پنهنجي هار سمجهي سو ماني ڪاٺڻ کان صاف

انڪار ڪري ڇڏيائين.

مائٽس به ڪافي منٽ بعد دل تي پٿر رکي ڇپ

ڪري وڃي پتي وسائي سمهي پئي.

اڌ رات گذري چڪي هئي - سڀ گهر جا پاڻي

الوت نند جي آغوش ۾ ستا پيا هئا پر سوڍي کي

نند اچي ئي ڪانه!

هو سوچي ٿو ته ڪا ٿيل ڪري ماني

ڪاٺجي اوچتو ڪا ٿيل سندس دل ۾ ڪر پوپٽ جيان

ظاهر ٿي:

هو آهستي آهستي پنهنجي ڪٽ تان لٿو ۽ سڌو

بورچيخاني ۾ ويو جنهن جي پٺيان سندس پيءُ جي ڪٽ

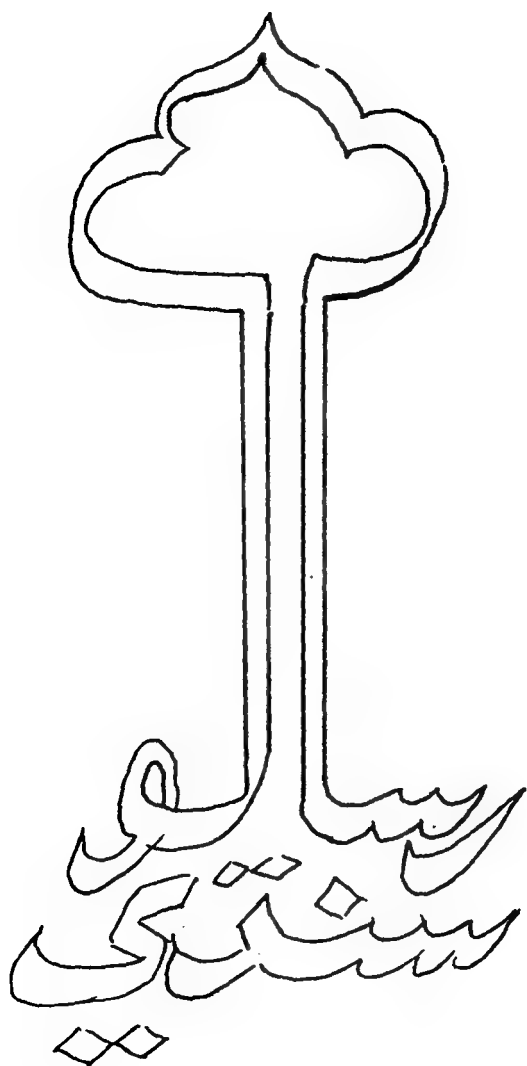
پئي هئي. هن ماني ڪڍي پٽالن لاءِ جيئڻ ٿي هٿ وڌايو

تيئن ئي سندس هٿ وڃي ٿانون جي ڪاري کي لڳو جو

۴۵ ضد جو انجام

اچي هيٺ ڪريو. ڪڙڪي تي گهر جا سڀ ڀاتي سجاڳ
ٿي پيا. سوڍي کي چور سمجهي سندس پيءُ ٺڪاءُ
ڪرايو ڏنڊو مٿي ۾! هو لٽ لڳڻ جي ڪري
بيھوش ٿي ويو ۽ بتي ٻارڻ کان پوءِ خبر پئي ته اهو
سوڍو هو!

”چاچا....! هي رسالو ڏسان؟“ هن مايوسيءَ وچان
ڪتاب گهر تي ويٺل شخص کي چيو.
”پئسا اٿئي ڪيسي پر؟“
”نه!“

”وڃ پئسا کڻي اچ.“
”ڏسان جي منهنجي ڪهاڻي ڇپيل هوندي ته پوءِ
پئسا کڻي ٿو اچان.“
”پهين جي ڪهاڻي! وڃ پئسا کڻي آ؟“
”ڏسان کائي ته ڪونه ٿو. وڃان؟“
”ڪونه ٿو ٻڌين! اهڙي ڇمات هيندو سانءُ....!!“
هو وڪريل قدس سان گهر ڏانهن ويندڙ رستي تي
هاڻ شروع ڪري ٿو.

”بابا پر رپيا ڏي سنڌي رسالو آيو آهي؟“ گهر
پهچي نماڻائي سان پيءُ کي چوي ٿو.
”پٽ ڪيڏانهن اٿيان پر رپيا - اجهه هينئر ڏهر رپيا
ملي آ مزوري.... هن مان ئي سڀئي سڄو ڏينهن خرچ
هلائڻو آهي اٿان جي پر رپيا توکي ڏيان ته پوءِ گهر
جو گاڏو ڪيئن گهليو؟“ پٽس گهر جي خرچ جو تفصيل
ٻڌائيندي کيس چيو.

”بابا.... اڳ پر ڪتاب گهر واري کي چيو هئم ته
سنڌي ڪتاب ۽ رسالا ڇو نه ٿو گهرائين - ته چيو هئائين
ته ”هتي پڙهين وٺندو سنڌي رسالا“ پر هاڻي اٿئي ڪيئن
گهرايا اٿائين جي مان نه وٺندو سانس ته وري ڪونه

۵. سنڌي رسالو

گهرائيندو.

”نه گهرائي ته وڃي ڪري ڪڏ جي تري ۾.“
”بابا! پوءِ سنڌي ادب جو واڌارو ڪيئن ٿيندو؟“
”سنڌي ادب جو ڦيردان ته اچي تون ٿيو آهين.
ٻين سڀني وٽي ڇڏيا ٻائي رهيل به تون آهين، ها نه؟“
”بابا! مون کي به رهيا ڏي.“ پيءُ کي انگل
ڪري وي چوي ٿو.

”ڇڳو هاڻي بس ڪر ته هٿائين ته ڇمات درسي
ڪتاب پڙهي ڇڏي ٻائي رهيا اٿئي ادبي ڪتاب سي ٿو.
موتبر پڙهي.“

”بابا اهي به جو پڙهندو آهيان؟“

”ڙي! بس نه ٿي اچي، پنهين به پڙهيو هو، جيئن
تو کي پڙهيو اٿم. جيئن وٿو ٿو انگل ڪرين - هاڻي جي
پئسا گهريا اٿئي ته ڪيڏا پئسا ٿو نالو اسڪول مان.“
اسڪول مان نٿي نڪرڻ جو ٻڌي هو ڏکي ويو.
هن کي ڇڪ ڇڪ لڳو. دو چپ ڪري وڃي ڪٿ تي
سمهي پيو. رات ٿي چڪي هئي تنهن هوندي به کيس
ننڊ نه پئي اچي. هو سوچڻ جي لهرن ۾ لڙهي ويو.
”اردو ڪتاب جي ڏيڍ سؤ صفحن جي ڊائجسٽ جي
قيمت ڇر رپيه نه سنڌي رسالي جي ۵ صفحن جي
قيمت ۲ رپيه؟ مهانگي به ايتري... ائين ادب جي
ترقي ٿيندي رسالن جي رکڻا ڳاڻي پگني قيمت پوءِ وري
ڇڏندا ته سنڌي ڪڪروڙ آهن ۽ رسالا هزار به ڪونه

ٿا هان. ”اهو سوچيندي سوچيندي خبر ناهي ته ڪنهن مهل ننڍ ڪيس پنهنجي هنج ۾ ڪٿي ويئي.

* * * *

ٻئي ڏينھڙي گھر ۾ رکيل، ڪٽ لڳل ڪھاڙي ڪٽي، ايڙون ايڙون اڳڙين کي ملائي هڪ رسو ٺاهي هو، ڪا سوچ سڀني ۾ سانڍي شهر کان ٻاهر نڪري ٿو وڃي. شهر ٻاهران وهندڙ شاخ جي ڪپ تي بيٺل ديويءَ جي ڪاٺين کي ننڍڙن معصوم ھٿن سان ڪپڻ جي ڪوشش ڪري ٿو پر هيڏي هوڏي به هر هر نهاري ٿو ته مٿان بابو اچي وڃي، ڇاڪڻ جو اسڪول کان موٽڻ بعد پيءُ جي مزدوريءَ تي وڃڻ مان فائدو وٺي هو ماءُ کان چوري رسو ڪھاڙي ڪٽي ڪاٺيون وڍڻ آيو هو.

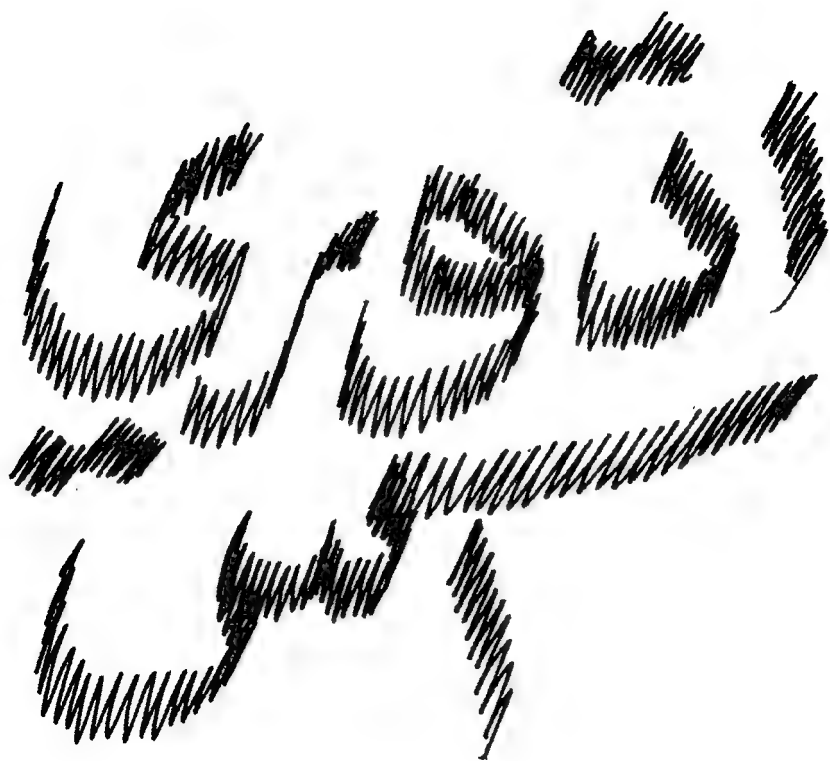
ڪافي محنت کان پوءِ ڪجهه ڪاٺيون ڪٽڻ ۾ ڪامياب ٿي ويو، ليڙن جي ٺهيل رسي ۾ ڪاٺيون ٻڌي گهٽون سیتون ڏيئي مٿي تي ڪٽي هو شهر آيو شهر ۾ اها ڪاٺين جي ننڍڙي پري اڍائي رين ۾ وڪڻي به ڀريا هت ۾ رکي باقي اٺين آني ڪي ڪاٺين جي اڍائي ۾ لڪائي ”ستو ڪتاب گهر“ واري وٽ آيو ۽ ڪائنس رسالو گهرائين.

رسالو وٺي ستو گهر آيو پئس اڃا گهر ڪونه هو. هو پاسي ۾ ڪھاڙي رکي درسي ڪتابن واري جاري

وٽ اچي ڀرسان پيل ڪٽ تي ويٺو رسالي جو پهريون ورق اٽلائي سٽاءُ کان پوءِ ٻه اکر پڙهڻ شروع ڪيائين جنهن ۾ رسالي جي مرتب لکيو هو ته ”اسان سنڌي رسالن وارن کي سرڪاري اشتهار ڪونه ڏا ملن- ۴ هزار ڏان وڌيڪ ڇپائيءَ جو تعداد پڻ ڪونهي انهي ڪري ڪتاب مهانگو ٿيو وڃي. پر ته به اسان هن هزار ماڻهن جي خلوص مان مطمئن آهيون ته اسان جي هن ڇپايل ڪتاب کي ضرور خريد ڪندا.“

رسالو جي ٻن اکرن پڙهڻ سان هن آڏو حقيقت جا ٻئي پاسي اچي پيش پيا. هن کي هاڻي خبر پئي ته سنڌي ڪتاب ڇو ٿي مهانگا ڇپجن- گڏوگڏ هاڻي هن کي رسالي خريدڻ لاءِ هڪ سؤ ڀڻ ملي وئي هن هاڻي سوچيو ته جڏهن به ڪو سنڌي رسالو ايندو ته مان ڪاٺيون ڪري، ڪپائي به ضرور وٺندس.

— روز جيان اڄ به آفتاب ۽ خانڻ سوڪل ماڻي کان
 پوءِ گڏ اسڪول مان نڪتا. اسڪول جو مک در ٽپيا
 ته آفتاب وارن جي ڪار بيٺي هئي، ان ڪري آفتاب
 خانڻ کان موڪلائي وڃي ڪار ۾ چڙهيو ۽ ڪار زوزات
 ڪندي هلي وئي. خنڻ کي اڄ الائي ڇو اهي سوچون
 وڪوڙي ويون ته آفتاب جو گهر، شهر ۾ هوندي به
 ڪار ۾ ٿو وڃي ۽ مان شهر کان ٽي ميل ڳوٺ کان
 پري! تنهن هوندي به پنڌ!

اڄ کيس خيال ٿو اچي ته، پيءُ کي ڇڻي ته، کيس
 سائيڪل وٺي ڏئي اوچتو کيس استاد به ياد اچي ٿو
 وڃي جنهن ڪافي مهينن بعد هڪ مهينو مهلت ڏني هيس
 ته ”بهيني اندر اسڪول ڊريس ٺهرائي اڄ نه ته اسڪول
 مان ڪڍي ڇڏيندو سانءُ!“

هن اڄ پڪو پهه ڪيو ته بابا کي چونڊس ته
 مون کي هو سائيڪل ۽ اسڪول ڊريس وٺي ڏي.
 سوچيندي سوچيندي سندس ڳوٺ اچي ويو. گهر
 آيو — اندر اچي هڪ ڪٺ جي ڪنڊڙيءَ تي ڪتاب
 رکي ماءُ کان پاني گهرائين.

ماءُ تڪڙ ۾ قرب وڃان جوڌر جي ماني ڳڙ سان
 آڻي اڳيان رکيس. جيڪا هن ڪاٺڻ شروع ڪئي،
 سندس مانيءَ جو گهره نڙيءَ کان هيٺ مشڪل سان
 لهي رهيو هو. گهره کي گيت ڏيندي ماءُ کي چيائين.
 ”امان او امان! مون کي سائيڪل وٺي ڏيو پنڌ

ڪري ٿڪجي ٿو پوان! ۽ امان! ماستر به چيو آ ته اسڪول
 ڊريس نه پائي ايندي ته اسڪول مان ڪڍي ڇڏيندوسان ه.
 سندس ماءُ جي پريشان اکين مان به لڙڪ ڪرڻ
 وارا هئا پر هن رڻي جي پلاند سان چوغي ورتا ۽ پٽ
 کي دلايو ڏيندي چيائين ته: ”ها پٽ! پهرين تاريخ
 تي ڪوڙ سامان وٺي ڏينداسين.“

پهرين تاريخ آئي ويئي، پر پگهار ڪونه ملي. ٻي
 ٽين - چوٿين اڄ پنجين تاريخ آهي. سندس پيءُ
 جيڪو هڪ دوڪان تي نوڪر بڻيل آهي، تنهن کي
 پگهار ملي آهي - ٽي سؤ رپيا تنهن مان ڪير وارو،
 سيڙهي سامان وارو، پاڇيءَ وارو، ڪپڙي وارو ۽ پيڙين
 وارو! انهن سڀني کي قرض ڏيڻ بعد باقي وڌس پنجاهه
 رپيا بچن ٿا. انهن پنجاهه رپين مان پٽ کي ڪپڙا وٺي
 ڏئي، يا سائينڪل! سڃينو گهر جو خرچ هلائي يا ڏکيءَ
 گهڙيءَ لاءِ رکي.“

هن جي ذهن ۾ مٿيان سوال ٿرڻي ۽ جيان ٿرڻ لڳا،
 پيءُ جي مجبورين جي ڏسي خائف اڄ پنهنجي دل ۾
 نئون عزم ڪيو ته پڙهڻ کان پوءِ ٻارڙن لاءِ شئي
 وڪڻندو. ڪجهه وقت جي مسلسل ڪوشش جدوجهد
 ۽ جفاڪشيءَ کان پوءِ هن اسڪول ڊريس ورتي جيڪا
 سبراني، پاڻيءَ جو اسڪول ويو.

هو بيحد خوش هو ڇاڪاڻ جو سندس هڪ آس
 پوري ٿي هئي. هو اسڪول کان موٽڻ بعد روز جيان

۷۵ اتوري آس

شئي ڪٿي شهر وڪڻڻ ويو.

روڊ جي پريان هڪ چوڪر کيس سڏ ڪيو ان
ڪري جيئن ئي هو روڊ مٿي رهيو هو تيئن هڪ تيز
رفتار ٽرڪ کيس ٽڪر هنيو - اڳتي هلي وٺي. روڊ
رت سان ڳاڙهو ٿي ويو روڊ تي هڪ ڦٽڪندڙ لاش
ڦٽڪيون هڻي رهيو هو.

”سندس اڏوگابري لاش جو وات چريو اوهم....
ظا لمو! مون ٿي ڪجهه رحم ڪريو
ها ڇاڪاڻ جو مون کي هڪ سائيڪل پڻ
.... وٺي هئي پر هو اڃان ڪجهه
چوڻ چاهي پيو پر سندس ڪنڌ هڪ طرف جهڪي ويو
۽ هميشه لاءِ خاموش ٿي ويو.

سونا پیر

— سندس رحم جو ڳيڙن رڙيون پڙاڏو پنهنجي منهنجي
 صحن سان ٽڪرائجي رهيون هيون. مان سندس آواز تي
 اڳتي وڌيس ڇئن سان جو هڪ چوڪر پيرن سڙڻ جي
 ڪري روئي رهيو هو. سندس هٿ ۾ ڇنڀل ڇنڀل هئي.
 هو ”لوئي ٽڪڻ وارو هو.“ پر مون کي لائي ڇو مٿس
 رحم اچي رهيو هو. جڏهن غور ڪيم ته خبر پيم ته
 اها ڪشش سنڌي ٿوريءَ جي هئي جيڪا سندس مٿي
 تي پئي هئي.

مون ويجهو وڃي ڪانئس نالو پڇيو.
 ”فريد“ جواب رکائيءَ ۾ ڏنائين. مون جلدي کيس
 ڪاهي تي کنيو ۽ ڪنهن موهيءَ ڏنهن وڃڻ چاهيو.
 ته جيئن ميس چنڊل گنڊرائي ڏيان. پر سندس دل ۾
 وهم ٿي پيو ته هي مون کي ڪهڙا ڪهڙا ٿو وڃڻ
 چاهي — ان ڪري هن رڙيون ڪرڻ شروع ڪيون.
 پر مون کيس ٻڌايو ته اسين ڪنهن ماصوم کي
 ڪٿي ڪنهن ڀيڻ کان پاءُ جدا نه ڪندا آهيون. اهي
 نه ڪه حرام توهان ئي آهيو جيڪي هن گهر جو پوتر
 پاڻي پي، ان جا ئي نيم ڪه حرام ٿي ان جا ئي معصوم
 پنهنجي مامتائن کان جدا ڪندا آهيو.

سندس رڙين تي ڪيترائي ماڻهو گڏ ٿي ويا ۽ مون کي
 پڪڙي پوليس حوالي ڪيائون. مون گهڻيون ئي رڙيون
 ڪيون پر هنن منهنجي هڪ به نه ٻڌي.
 پورا ڇهه مهينا جيل جون سختيون ستم جيل کان

ٻاهر نڪتس ته وري روئڻ جو آواز ڪن تي ٻڙيم ٿو
 پر ان آواز ۾ مينڃا آهي. اهو چوڪرو پنهنجو آهي.
 سندس چوڌاري ڪيترائي ماڻهو بيٺا هئا پر اوڀر هئا
 ان ڪري ڪوبه سندس حال پڙهي نه هو. مورڳو کيس
 دڙڪا ڏئي رهيا هئا - ته ”اڙي چوٿو روئين هل هان....
 ٿر.... ته چمات نه لڳئي.“

۽ هو خاموش سڏڪا ڀري رهيو هو. ايسٽئين ته
 مان خاموش هوس ڇاڪاڻ جو اڳي ئي سبق سڪيل هئم!
 پر وري به رت دانگيءَ تي وري سو پنهنجي جي
 حيثيت سان مون اهو فرض سمجهو تنهنڪري مان اڳتي
 وڌيس - ويجهو وڃي پڇيومانس:

”ابا! نالو ڇا آهي؟“

چاچا منهنجو نالو ”دودو“ آهي.

”واھ واھ.... ڪيترو نه بيارو نالو آهي.“

پر نالي کان وڌيڪ سندس ٻولڻ بيارو آهي. مون
 کي پلا هي ٻولڻ بيارو ٿو لڳي ۽ هو نه.... چو؟ اهو
 ان ڪري جو هي پنهنجو جگر آهي ۽ هو ڌاريو!

”ڪهڙو نه فرق آهي، پنهنجي ۽ ٻرائي ۾ پنهنجي
 سوچڻ ئي سوچڻ ۾ پاڻ کان سوال پڇي - پاڻ ئي جواب
 ٿو ڏيان“

”ابا.... ڇو روئي رهيو آهين؟“

”چاچا....! هن.... هن.... لوئي ڏڪڻ واري
 چوڪري مون کي ماريو آهي ۽ منهنجي ڇمپل پڻ“

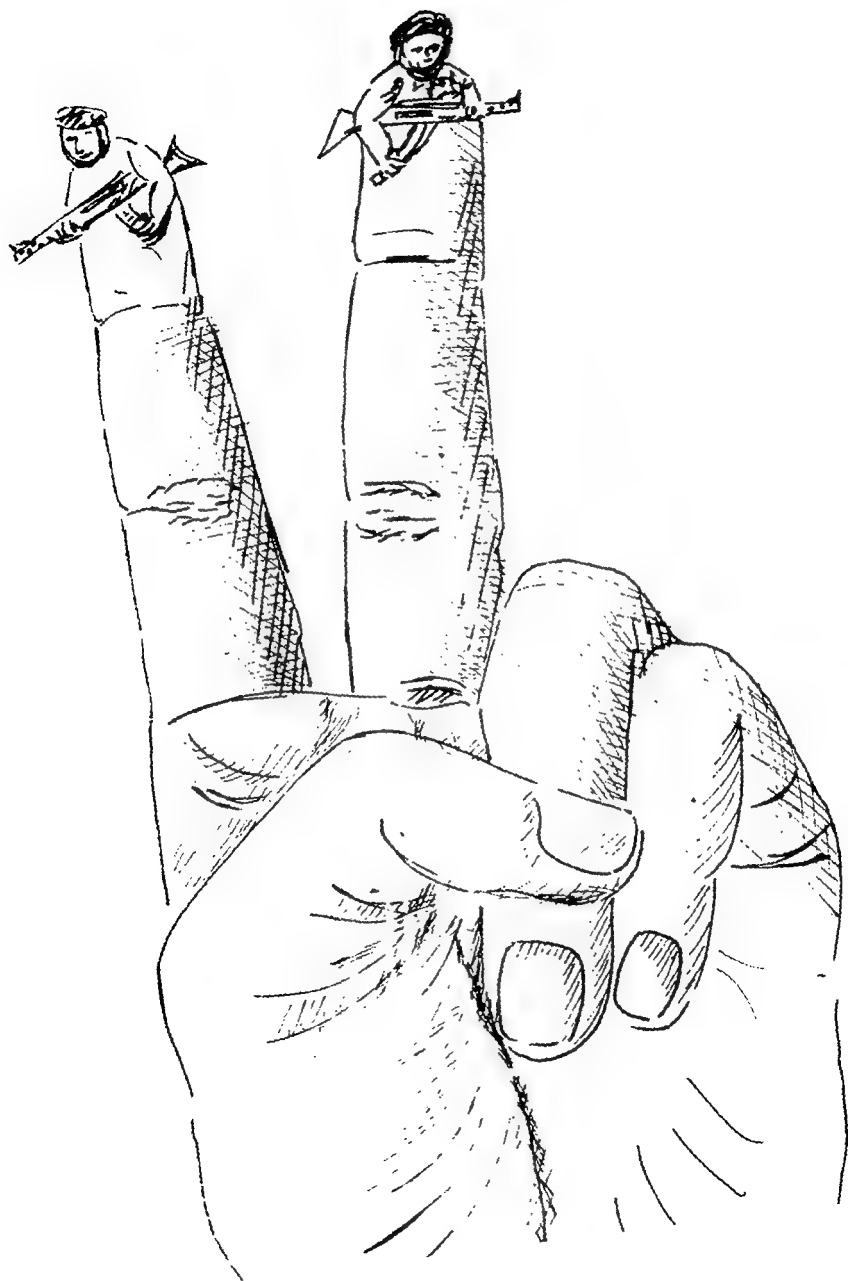
ڦري اٿائين.

منهنجو دماغ چڪر کائڻ لڳو ته چاهي- جن کي
 ڪالھ اسان هن پنهنجي گهر ۾ قدم رکڻ جي اجازت
 ڏني اڄ هو ايترا ڏاڍا مڙس ٿي ويا آهن جو اسان
 جي ٿي چوڪري کي مار ڏني اٿن ۽ سندس ڇمپل به
 ڦري اٿن ۽ وري هن گهر واسي ۽ کي دڙڪتا به ٿا ڏين.
 منهنجا هٿ بي اختيار ان لوڻي ٽڪڻ واري چوري
 تي وڃي ڪڙڪيا ۽ پوءِ اهو چمانن جو مينهن وسندو
 رهيو. جيسين دودي کي ڇمپل ملي، جيسين دودي کان
 معافي ورتي ويئي ۽ جيستائين مون کي لوهي زنجير
 پارايا ويا.

مان پنهنجي هٿن ۾ لوهه جي هٿڪڙين کي سونا
 زيور سمجهي پائي بيهي رهيس، جيستائين دودو گهر
 وڃڻ لاءِ گهٽيون مٽائيندو، منهنجي نظرن کان اوجھل
 ٿي ويو-!

عزیز!
فقیری
کوٹ

— ”او هي گرما گرم چٽا.“ لاريءَ جي، بس استاپ تي بيهڻ سان عارب جو آواز اڀريو ۽ پوءِ ته سندس عجيب قسم جي سرن ۽ هوڪن جو آواز بس جي لوهي لوهي پتين ۽ شيشي جي درين سان ٽڪرجي پڙاڏو پنڄي لاريءَ ۾ ويٺل مسائرن جي ڪنن ۾ گونجڻ ٿو لڳي.

”او هي — گرما گرم چٽا.“ ٻٽيهه مسالا، ٻٽيهه فائدا گرما گرم بازو چٽا جن ۾ چٽن جي چهر، لهن جي لهر، ”ڪاٺو ته خبر پيو دنيا ۾ ڪاٺ ڪپائڻ کان سواءِ ٻيو آهي به ڇا؟“

سندس اڌ کان گهڻا چٽا ته سندس ان آواز جي ڪري ئي ڪپندا هئا. ”هن آني جا ڏي هڪ ننڍڙي نينگر ڏانهن هٿ وڌائيندي چيو.

هن اڃا نينگر کي چٽا ڏئي بس ئي مس ڪئي ته اٺن سالن جي عمر جي هڪ سوٽيل بوٽيل ڇوڪرو وات ۾ پاڻ ڇڏائيندي، ٽڪ دريءَ مان ٻاهر اڇلائي ڏي کيس چيو ”ڇهين آني جا مون کي به ڏي.“

عارب کيس هڪ پيرو گهوري ڏنو ۽ سندس وات کي ائين ٽڪڙو ٽڪڙو هلندي ڏسي کيس ائين محسوس ٿيو جن ڪو آٽ پيو اوگر ورائي.

”گهوري ڇا ٿو ڏسين!“ ”هن“ ڇوڪري جي ٽڪڙ ۾ چوڻ جي ڪري نه رڳو عارب کان چرڪ ڪري ويو پر رڙ ڪرڻ سان سندس ئي وات مان ڳاڙهو پاڻي ٻڙڪ ڏيئي ٻاهر نڪري پيو.

عارب يڪدم گهڙي مان، اخبار جو ڪٽيل پٺو
 ڪڍيو پر ان پٺي تي سٺي اداڪارا جو دلفريب انداز
 وارو فوٽو هو. ان ڪري اهو گهڙي ۾ رکي وري ٻيو
 پٺو ڪڍيائين ۽ ان پٺي تي هٿ سان آهستي آهستي
 چٽا وجهي وزن کي ڏسي، مٿان بصر، پٽالي ۽ ٽماٽي
 جون ڪجهه ڪٽريون وجهي ليمي ڪري ٻن آگرين ۽
 هڪ آڱوٺي سان زور ڏنائين ته ليمي مان رس اچي چٽن
 تي پئي. ليمي جي رس وجهي پٺي تي پيل انهن چٽن
 کي پنهني هٿن ۾ وجهي زور زور سان هيٺ مٿي ڪري
 وري ساڳيا هڪ ڏيندي ”هن“ چوڪري کي ڏنائين.
 ”چوڪري“ مٿين ڏندن سان هيٺئين چٽن تي زور ڏيندي
 ڪائس چٽا ورتا. شايد کيس اهو ڊپ هو ته ڳالهائڻ
 سان مٿان ڳاڙهو پاڻي نه پڙڪ ڏيئي ٻاهر نڪري.

”چوڪري“ عارب کان چٽا وٺي پاڻ کي وات مان
 ڪڍي، ڪجهه چٽا هٿ ۾ لاهي جيئن ئي وات ۾ پئي
 وڌا، تيئن سندس ٽوٽل وڃي سندس ڀرسان ويٺل سندس ئي
 سونيل بوٽيل مائٽ کي لڳي جيڪو شايد ڊگهي سفر
 جي ڪري ننڊ ۾ پيو هو. ۽ ننڊ ۾ شايد اهو سوچي
 رهيو هو ته پهريان ڪيئن نه هو واءُ سوائِ لهن لاءِ
 اڪياو هٿ آڏو هو ته ڏسي ته هٿ ڪا گڙپڙ ته ڪانه
 آهي. پر جڏهن هتي پهتو ته خبر پئي ته هتي جا ماڻهو
 ته بالڪل اهوجهه ۽ الله لوڪ آهن ۽ هـو دنيا جي
 هن ڪنڊ ۾ ويٺا الله الله ڪن - نه ڪنهن جي ٻن ۾

۷. ڪرندا ڦهري ڪوٺ

سندس ان اوڀري ۽ ٻي سري آواز گهڻن کي ننڊ سان
اٿاري ڇڏيو پر تڏهن به کيس ٻار سمجهي ڪنهن ڪجهه
ڪين چيو. هنن ٻنهي ڄڻ جو منهن ان آواز ڏانهن
ڦري ويو. ۽ لائني ڪهڙي ڪشش جي ڪري ڄڻ ان
جا چوڪري ۽ ڄڻ ان جا وڏي ڄڻا ورتا. جڏهن ته
اهي ڄڻا ياروڻ هئا - منجهن نه ليمو نه مسالو ۽ نه ئي
پٽالا، ڇماٽا ۽ بصر هئا. پر تڏهن به هنن مزي مزي سان
پئي کاڌا.

عارب کسي ڪجهه وقت سوچڻ کان پوءِ ڳالهه
سمجهه ۾ اچي وئي کيس اڄ انهن تي ڪاوڙ آئي جي
پنهني جي دڪانن تان ڇڏو. سامان نه وٺندا هئا. اڄ
کيس پنهنجو پاڻ تي به سخت ڪاوڙ آئي ڇاڪاڻ جو
هو به ڄڻا پنهنجن وڏن نه وٺندو هو. اڄ عارب تي هن
واقعي ايترو ته اثر ڪيو جو هن وڃڻ ڪيو ته اڄ ڪن
پوءِ هو ڪڏهن پلجي به سندن دڪان تان ٽڪي
جو به سودو نه وٺندو ۽ اهڙي ئي صلاح ٻين کي پڻ
ڏيندو.

اوچتو بس استارٽ ٿي ۽ هو ٽڪڙو ٽڪڙو بس مان
لٽو. پر لهڻ کان اڳ هن هڪڙي نظر هنن ڏانهن
اچي - تيز ۽ ٽهاڙي!

اڄ هنن کسي پهريون ڀيرو اهو محسوس ٿيو ته
هت جا ماڻهو ابوجهه آهن پر پنهنجا حق وٺڻ خاطر
هو ظالم ۽ ٽهاڙي به بنجي ڃاڻن. عارب بس کان هيٺ

نه ٿن ۾.

هتان جو اهو حال ڏسي، مٿان وري جو هتان جون سون اپائيندڙ زمينون ۽ شاهوڪار ديس ڏٺين ته دل چيس ته ”اٿي ڇا آهي، ويهڻ لاءِ رڳو ڏاڏي مرحوم جي جاءِ آهي. اها به ڄاڻ ٻڌي پوءِ وري ايترا پئسا ڪيڏانهن ايندا جو ان کي ٺهرايون. اهو سوچي پنهنجي ماڪ ويو ۽ هاڻي پاڻ سان گڏ پنهنجي گهر جا پاڻي به آندا اٿائين ته من هٿ ڪا ترقي برقي ٿئي.“

”ڇوڪر جي ٽونٽ لڳڻ ڪري سندس سوچن جو اڻ ڪٽ سلسلو ٽپڻ ڪري سندس شڪل مان عجيب قسم جا تاثر پيدا ٿيڻ لڳا ۽ شايد سندس تاثرات کي ڏسي ”ڇوڪر“ کان چڻا کائڻ ٿي وسري ويا. هن مڙسالوءَ اکين ٿي اکين ۾ جوش مان ڇوڪر سان ڳالهائيو ڇوڪري اهو مطلب سمجهي ورتو ۽ هٿ ۾ پلمٽيل چڻا واپس پني ۾ وجهي عارب کي چيو—

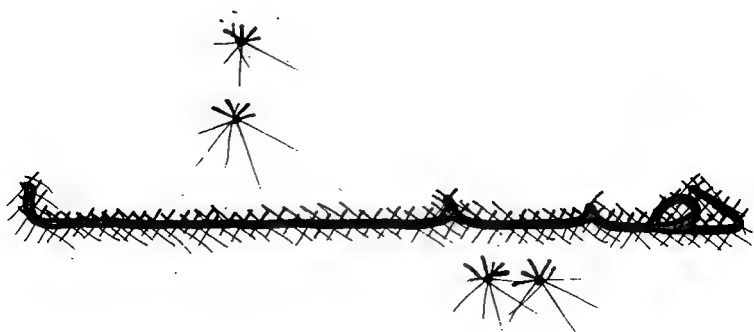
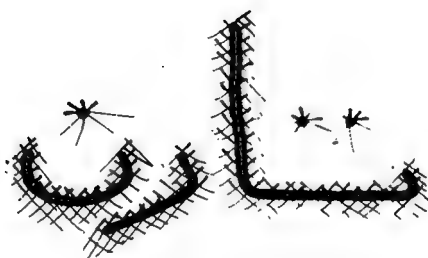
”هي چڻا پاروٽا آهن، ان ڪري نه کپن مون کي چار آنا واپس ڏي!“ عارب هونئن ته ڪنهن کان چڻا واپس ڪونه وٺندو هو پر الاڻي ڇا جي ڪري ڪانهس پنهنجا قائدا ۽ قانون ٿي وسري. ويا هٿ ڊگهي چار آڻه کيس واپس ڏنائين ۽ پنهنجا چڻا وٺي ٽالهه ۾ وجهي وري زور زور سان هوڪا ڏيڻ لڳو.

اٿي هڪ ٻيو ڇوڪرو جنهن وٽ ڪالهوڪا پاروٽا چڻا ٽالهه ۾ هئا اهو بس ۾ چڙهي آيو— ۽ آواز اٿاريائين.

۷۱ ڪرندا ڦهري ڪوٽ

لٿو. بس چالو ٿي ۽ منزل ڏانهن راهي ٿي - ۽ ڪجهه
لمحن بعد بس نه پر، پويان رڳو دونھون هو گھاٽو.
عارب سوچيو ته نيٺ هي دونھون وٺڙي ويندو ۽ اڪيون
اکين جھڙيون ٿينديون!

— ”جهوپڙو“ گنديءَ جي پويان ظاهر ٿيندي، ٻوڙي،

وڏي نم جي وڻ کي ڇهندي وڻ ڇيو.

پريان جڙيو ڪاڇي پيو. ”ڪاڇي ويو ڪاڇي ويو“ جا

هڪارا ٿي ويا ۽ آڳ جڙئي تي آئي.

”مان ڏيڏيءَ ڏي وڃي لڪندس، خانوءَ کي به

پاڻ سان لڪائيندس، آهي هرنءَ ئي ڦڙهه، سڌو اتي

اچجان. مان پڇي ويندس، پڪڙي وجهجانس.“ عارب

اڪيون بندري ڦڪو هڻيس.

”ڇڱو — ٺيڪ آ!“ جڙئي ڇيو.

عارب ٻوڙندو خانوءَ ڏي وڌيو ۽ کيس گهليندي

ڇيائين، ”اتي ڪٿي ٿو لڪين، اها به ڪا لڪڻ جي

جاءِ آ؟ هلي آ ته هيڏي ٿا لڪون. پلي ڏيئي نهن

چوڻيءَ جو زور، ڏسون ته ڪيئن ٿو ڳولي؟ ها! هاڻي

تون اتي ويهه ته مان هيڏانهن ٿو لکان. سڀ لڪي ويا.“

”ها!“

”ڪيان ڪوڪ؟“

”پلي!“

”ڪو — ڪو — ڪو!“ عارب ڏاڍيان ڪوڪ

ڪئي.

”بيهه اچان — ڪاڇي نه پئڻ!“

”نه يار — پڙتي ويو آ.“ ۽ لوھ ڏئي خانوءَ توجھي

جهوپڙو ڪيو. شڪي ٿيندي عارب به وڃي جهوپڙو

ڪيو. ڏاڍي ڪاوڙ آيتس جڙئي تي. ”الله ڪري نه

۵. تارا تارن هيٺ

۷۶ تارا تارن هيٺ

ڪوبه ڪاٻڄي؛ ته وري لوڙي، هون منهنجي ڳالهه ٿي
نه ٿو مڃي ڪوبه! اوهيو ”جاڻو“ به ونگ مان ڀڄي
آيس. اڙي! خانو به گوهي ڏئي ويس. چڱو ٿيس. باقي
الله ڪري ”علو“ ڀڄي، آصف ۽ رجب وارا ته چون ٿي
تڪا اٿس. ها! اتي آصف سان اٽڪيو ان پٽ! علو الاڻي
ڪاڏي ويو اڃان ظاهر ٿي نه ٿيو آهي.“ هورا ڪورا
هيس دل ۾ ته خانوءَ جو آواز ڪن پيس.
”او هي ٿو اچئي علو!“

مسين بت ۾ ساهه پيس، ”هاڻي ساڻو ٿي مرندين
پٽ! آڏو به آصف ۽ رجب ٿئي! او اتي! رجب به نڪري
ويو. اڙي - اڙي هي آصف ڇا ٿو ڪري! ها - ائين
ڪرينس مٿان نه مڃين. هون آيو آ راند ڪرڻ! مڃي
اسان ”بزرگن“ جي صلاح ٿي نه ٿو سو چڙهندو راند
۾! مون چيو ته آهي غريب جو ٻار سو ڪيائس ٿورو!
ڪهڙي ڪل ته ڪو پنهنجي هلائيندو!“ سوچ جي سلسلي
کي روڪي کانئن پڇي ٿو.

”ابا! سيني جهوپڙو ڪيو؟“

”ها.“

ڪنهن کي ٿي نه پڪڙي سگهيو نه؟
”هي ڇا پڪڙي سگهندو جهمٽو!“ آصف ڍاڪ تان
هٿ لاهيندي چيو.

”چڱو وري وڃي ڪو. تڪڙ ۾ ته مان اڪيون
ٻڌي ڪوڪ ڪيان!“ غارب کين چيو.
”اڙي مون ڇا چيو مان ته سڌو هيڏي اچجان!“

۷۷ تارا تارن هيٺ

حڙئي کي آهستي چيائين.
”يار ڳالهه ٻڌ نه! رحيم هتان هتان لوهه ڏئي مون
جي ايمڪي پڪڙي وجهندو مانس پر“
”پر - پر - رڳو ٿمي پنهنجي ڏلائي! ڏس ڪم
ڇالا ڪم ۽ ڪنهن جي ساٿ کان سواءِ نه ٿي سگهندو
آ. سمنين راند سونتي جي هتي ڪار ناهي. ڏسان ته تون
هاڻي ڪيئن ٿو ڪنهن کي ڪاپائي سگهين.“
”يار! - ائين نه ڪر! ڪاوڙ سا به مون سان ڏس!
مون ڪونه اڳي اٺي ڏڪر واري مڇر ۾ تنهنجي مدد
ڪئي هئي.“

”اڙي هل هل! ڪهڙي منهنجي مدد ڪئي هئي؟“
”نو جتان ست گهرياً هئا اتان قسمن پنجاهه به نه
ٿين ها، اهو مان هوس جو آڪي چيو هوم ته ٿي
وبندا“ تڏهن ته ڏنا هئائين نه ته ست به وڃي هئا ته
آڳ به - پو مان به ڏسان ها ڪيئن مڇر ڪٿين ها؟!“
”اوتري مون هن ونجه وٺي ۽ ڪونه تنهنجي
مدد ڪئي هئي ۽ هاڻي به! نه مڇيندين منهنجي، ته پو
مان ڇا ڪيان؟“

”يار - ائين نه ڪر!“
”ڇا نه ٿي پوي،“ عارب چڪ ڏئي سندس اکيون
ٻڌي سڌو خانو ڏي ويو.

”ڳالهه ٻڌ! تون وراڻدي وارن ٻن ونگن جي وچ
واري ٿئي جي پويان وڃي لڪي ڪوڪر - مان

جهوپڙي واري وٺ جي پويان ٿو وڃي لڪان!“
 ”نيڪ“ چئي خالو ونگن ڏانهن هليو ويو ۽ عارب
 جهوپڙي ڏي. وٺ جي پويان بيٺوئي مس ته ڪوڪ ٿي
 جڙئي چڪي اکين تان اڳوڻو لائو. گهڙيءَ لاءِ اڪيون
 چنپيندو رهيو ۽ هو صفحي جي پوئين پاسي ڏانهن ڊوڙيو
 ”جهوپڙو!“

ڇڻ بريڪ لڳي ويس جهت ڪن لاه پٿر بنجي ويو.
 ذهن مندر سوچڻ جي فائبل - ٻن قدمن تي. س پهتو
 ته جهوپڙو!

”ڪٿي لڪل هو؟ ڪٿان آيو؟ چو جهوپڙو ٿي
 ويو؟“ ننڍڙي ذهن جي لحاظ کان وڏا سوال. لمحي لاه
 سوچيائين ۽ هو ورائندي کان ڊڪ پريائين. ساڄي ونگ
 مان ٿپيو ته ڪاٻي مان خالو به اچي جهوپڙو ڪيو ۽
 ٻو ته پريان باغ واري پاسي ڏانهن سڀني اچي جهوپڙو
 ڪيو. ڪنهن ٻي به پنهنجي نم ڏسي ڏکوئجي ويو ۽
 ٻو چيائين.

”من بس ڪئي!“

”آڳ نم ڏيندو آڳيٽو - مائس پئس جوڳيٽو!“

جڙئي جو انهن چوڻ ۽ ٻارن جو سر سان ڳائي ڪيس
 جڙائڻ مان ۽ مرموم پيءُ جي شان ۾ گستاخي! ڇاهيائين
 ته سڀني ٻارن کي، اڪيون ٻڌڻ واري انگوشي سان سونٽو
 ٺاهي مار ڏئي پر اڃان سوچ ۾ ئي هو ته عارب اچي
 ڳلي کان ورتس.

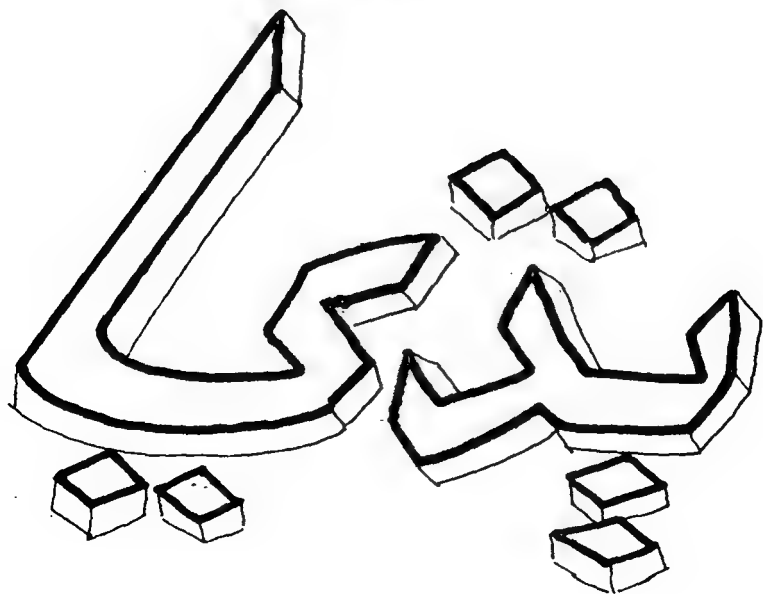
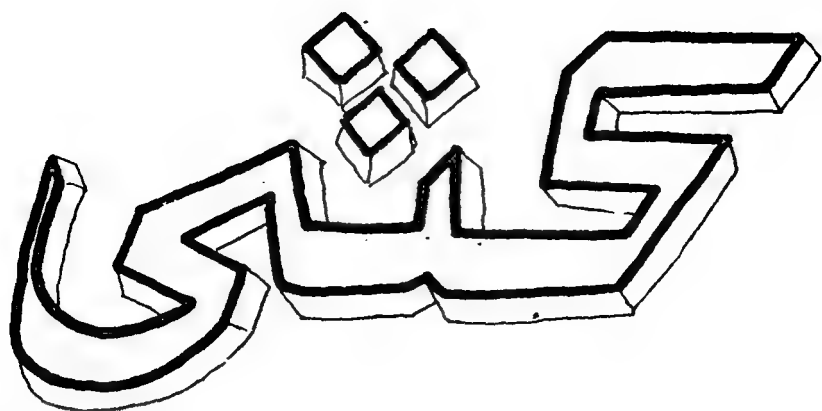
۷۹ تارا تارن هيٺ

”اشرافت ۾ آڳ ڏي نه ته ڪڇيانءِ نه ٻاٺا! اهڙو آن
ته پنهنجي آڳ ۾ بس ڪجان!“
”دهلجي ويو ۽ پوءِ ڪجهه سوچي چيائين: نيڪ
آ مان آڳ ڏيان ٿو!“
”ايترو زور ته نه ڏي، اڪيون ٿو ٻڏين يا موراڳي
ٿو ڪڍين.“

”هون۔ راند ڪيڏن ڪو سٺو ڪم آ ڇا؟“
”ڇڱو چئي لهجي کان پوءِ ذرڙ ڪي ٺاڻي ٿو،
ٿورو انگوشو ڍلو ٿو ٿئي. کنهڻ جي منهن سان ٽڪڙ
۾ انگوشي ڪي ٿورو مٿي ڪري ٿو وٺي۔ ٿوري نظر
پئجي سگهي پئي۔ گلن باغ ڏي پئي ويو عارب ٺالهيءَ
تي پيو چڙهي۔
”نيڪ آ!“

۽ ٻو ڪوڪ ٿي ٿئي۔ ۽ جڙيو ڊوڙي وڃي ٺالهيءَ
جي وٺ هيٺان بيهي ٿو رهي.

”ٺٽو....“ چمات اياز جي ڳالھ ٺي.
 ”اڙي انهي ڪالھوڪي چوڙي سان گڏ گھمندين؟“
 اياز ڇپ - جهڙي ڀت.
 ”ٻڌاء نہ ته آندا ڪڍي ڇڏيندو سانء.“
 اياز کان ڇرڪ نڪري ويو.
 ”نہ بابا.“

”هون! ڪٿي اسان جي عزت، ڪٿي انهن ڪميٽن
 جي! اڙي ڪهڙي شئي گهرجي - جيڪا نہ ائيني ٻڌاء
 تہ هيئن ئي گهرائي ڏيانء، اجايو لوفر چورن سان گهمي،
 اسان جو بہ وقار ٿو وڃائين.“

۽ پوءِ رئيس نورالدين جيپ ۾ چڙهي پٺيءَ تي
 هليو ويو.

۽ پوءِ اياز سڀ رانديڪاھڪ ھڪ ڪري پڇي ڇڏيا.
 ”رانديڪو دل پريائي سگهي ٿو؟“ اياز نہ جي
 وڌي وڻ جي هيٺان ڇپر تي ويهي سوچي ٿو. ”نہ نہ.
 رانديڪو رڳو وقتي طور تي سڪون ڏئي سگهي ٿو -
 دل لپائي سگهي ٿو پر آخر هي جانو، خانو، وريام،
 گلو، ولو هي هيٽرا سارا ٻار پاڻ ۾ راند ڪيڏن ٿا،
 انهن کي ڪا عزت ڪانهي. ڇا ٿيندي آ عزت! مون
 کي تہ اهو حق ڪونهي مان ڳوٺ جي ٻارن سان
 راند ڪيڏي سگهان. هي نوان نوان رانديڪاھڪ هي موٽرون،
 هي گڏا ۽ هي هي هي تہ اکين کي ئي سڪون
 ڏئي ٿا، سگهن ۽ منهنجي تہ دل کي سڪون گهرجي

۽ دل کي رانديڪا سڪون ڏئي نه ٿا سگهن. دل کي ته مون جيڏائي سڪون رسائي ٿا سگهن. خير — اڄ آخري دفعو ته گلاب سان ملي اچان” اهو سوچي هو ڏڪندڙ قدمن ۽ تيز ڌڙڪندڙ دل سان اتي گلاب وارن جي گهر ڏي وڃڻ ٿو لڳي.

”پٽ، رئيس وڏي واري ڇوڪري سان نه گهمندو ڪر! هو رئيس ماڻهو آهن — اسان غريب، ڪٿي انهن جي عزت، ڪاٿي اسان جي — ڌرتي ۽ آسمان ڪڏهن به ملي نه ٿا سگهن پٽ! تون — تون هتي رانديڪن سان کيڏندو ڪر.“

اياز در کان هتي ويو — ذهن ڇڻ ڇڻ راند کيڏڻ اڳس. ”هن جي ماءُ کيس مون کان جهلي رهي آهي — ها اها ته ڳالهه واقعي صحيح آ ته آسمان ۽ زمين جي پاڻ ۾ مليا ته هي ڪائنات چمپانجي ويندي پر — ڇا او، هو، سامهون پري پري آسمان ۽ زمين ڪونه مليا آهن؟ — ويجهو ته اسان به نه مليا آهيون بابا جي چوڻ تي ڳوٺ جي ته ڪنهن ڇوڪري سان سنگت نه رکيم پر هاڻي هي ته پري کان ڪٿان لڏي آيا آهن، هن سان به مان ڇو ٿو بابو جهلي ته انهيءَ سان به نه ڳالهه؟“

”اياز اتي بيٺو آهين؟“

”تو سان ملڻ آيس وري اتي ئي بيهي رهيس.“ گلاب هن جي منهن ڏانهن ٺهاريو ۽ پوءِ پنهي ڪمڙ هيٺ

ڪري ڇڏيو.

”اڃ تہ واه تان چڪر ڏئي اچون.“ اياز چيس.

”نہ يار! ٿورو ڪم آئون ڪي!“ گلاب جان ڇڏائي

اري انداز ۾ چيو.

اياز سمجهي ويو ۽ چيائينس:

”گلاب اڃ اسان جي ملڪ نحو آخري ڏينهن آ-

اڃ کان پوءِ شايد ڪڏهن بہ ملي نہ سگهون ۽ تون

اڃ بہ“

”ڇڱو“ ۽ پوءِ هو ٻئي ڪنڌ هيٺ ڪيو ڇپ ڇپ

هلندا رهيا. واه جي ڪپ تي پهچي اياز کيس چيو:

”ماسي توکي مڙس سان ڳالهائڻ ۽ ڪٿي گهٽڻ

تان چو ٿي جهلي.“

”اها تہ مون کي بہ خبر نہ ٿي پوي!“

”ڇڱو ٻڌ!- سڀاڻي کان وٺي اسان پاڻ ۾ ڪونه

ڳالهائينداسين ۽ نہ ئي ملنداسين - توکي ڏک تہ ضرور

ٿيندو پر ٻڌاءِ ياد ڪندين؟“

”ياد - ڇو نہ - پر ڏک! ڏاڍو رسندو. هونءَ نہ

هن اڳئين ڳوٺ ۾ مون نٿان ڪو چوڪرو ڪونه

ڳالهائيندو هو ۽ جي مان ڳالهائيندو بہ هيومان تہ هو

مون کي ”ماءُ تي ڪاريون“ ڏيندا هئا. پر هتي تہ اسان

جي سنگت پڪي ٿي وئي هئي پوءِ بہ الائي ڇو...؟“

”ڇڏ هاڻي انهي ڳالهه کي اٿ هاڻ تہ هلون!“ ۽

پوءِ هو اٿي واپس ورڻ لڳن ٿا. اڃان گلاب وارن جي

گهر ۾ ڪجهه فاصوا هو ته هنن هڪ ٻئي کان موڪلايو.
 اوچتو اياز جي نظر گلاب وارن جي در تي پئي جتا،
 کيس پنهنجو ٻيءَ رئيس نورالدين، وڙ ٺاهيندي، ٻڌو.
 نڪرندي نظر آيو. اياز ٽڪڙ ۾ وڻ جي اوت وڻ
 ويو ۽ سوچڻ لڳو ته ”جيڪڏهن بابا مون کي گلاب
 سان ڳالهائڻ ۽ گڏ گهمڻ تڻ جهلي ٿو ته پاڻ گلاب
 وارن جي گهر ڇو ٿو وڃي؟“ کيس ياد ٿو اچي پئس
 ڇيو هوس ته ”ڪٿي اسان جي عزت! ڪٿي انهن ڪمڻ
 جي عزت!...“ ”جيڪڏهن هي ڪمڻا آهن ته پوءِ بابا
 پاڻ انهن ڏي ڇو ٿو وڃي؟“
 سانهون ڏٺائين ته گلاب آخري دفعو ڏانهس ڏٺو!
 ۽ پوءِ هن جي اکين ۾ گلاب جو فوٽو ڏٺلو ٿي ويو.

پڙهندڙ نسل . پ ن

The Reading Generation

1960 جي ڏهاڪي ۾ عبدالله حسين ”اُداس نسلين“ نالي ڪتاب لکيو. 70 واري ڏهاڪي ۾ وري ماڻِڪَ ”لڙهندڙ نسل“ نالي ڪتاب لکي پنهنجي دورَ جي عڪاسي ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي. امداد حُسينيءَ وري 70 واري ڏهاڪي ۾ ئي لکيو:
انڌي ماءُ جڻيندي آهي اونڌا سونڌا ٻارَ
ايندڙ نسل سَمورو هوندو گونگا ٻوڙا ٻارَ

هر دور جي نوجوانن کي اُداس، لڙهندڙ، ڪڙهندڙ، ڪڙهندڙ، ٻرندڙ، چُرندڙ، ڪِرندڙ، اوسيئڙو ڪندڙ، پاڙي، ڪاڻو، پاڇوڪڙ، ڪاوڙيل ۽ وڙهندڙ نسلن سان منسوب ڪري سَگهجي ٿو، پَر اسان انهن سڀني وچان ”پڙهندڙ“ نسل جا ڳولائو آهيون. ڪتابن کي ڪاڳر تان ڪڍي ڪمپيوٽر جي دنيا ۾ آڻڻ، ٻين لفظن ۾ برقي ڪتاب يعني e-books ٺاهي ورهائڻ جي وسيلي پڙهندڙ نسل کي وَڌڻ، ويجهڻ ۽ هِڪَ ٻئي کي ڳولي سَهڪاري تحريڪ جي رستي تي آڻڻَ جي آسَ رکون ٿا.

پڙهندڙ نسل (پَن) ڪا به تنظيم ناهي. اُن جو ڪو به صدر، عهديدار يا پايو وجهندڙ نه آهي. جيڪڏهن ڪو به شخص اهڙي دعويٰ ڪري ٿو ته پگ ڄاڻو ته اهو ڪوڙو آهي. نه ئي وري پَن جي نالي ڪي پئسا گڏ ڪيا ويندا. جيڪڏهن ڪو اهڙي ڪوشش ڪري ٿو ته پگ ڄاڻو ته اهو به ڪوڙو آهي.

جهڙيءَ طرح وڻن جا پَن ساوا، ڳاڙها، نيرا، پيلا يا ناسي هوندا آهن اهڙيءَ طرح پڙهندڙ نسل وارا پَن به مختلف آهن ۽ هوندا. اُهي ساڳئي ئي وقت اداس ۽ پڙهندڙ، ٻرندڙ ۽ پڙهندڙ، سُست ۽ پڙهندڙ يا وڙهندڙ ۽ پڙهندڙ به ٿي سگهن ٿا. ٻين لفظن ۾ پَن ڪا خصوصي ۽ تالي لڳل Exclusive Club نه آهي.

ڪوشش اها هوندي ته پَن جا سڀ ڪم ڪار سهڪاري ۽ رضاڪار بنيادن تي ٿين، پر ممڪن آهي ته ڪي ڪم اجرتي بنيادن تي به ٿين. اهڙي حالت ۾ پَن پاڻ هڪٻئي جي مدد ڪرڻ جي اصول هيٺ ڏي وٺ ڪندا ۽ غير تجارتي non-commercial رهندا. پَن پاران ڪتابن کي ڊجيٽائيز digitize ڪرڻ جي عمل مان ڪو به مالي فائدو يا نفعو حاصل ڪرڻ جي ڪوشش نه ڪئي ويندي.

ڪتابن کي ڊجيٽائيز ڪرڻ کان پوءِ اهم مرحلو ورهائڻ distribution جو ٿيندو. اهو ڪم ڪرڻ وارن مان جيڪڏهن ڪو پيسا ڪمائي سگهي ٿو ته ڀلي ڪمائي، رڳو پَن سان اُن جو ڪو به لاڳاپو نه هوندو.

پَن کي کليل اکرن ۾ صلاح ڏجي ٿي ته هو وَس پٽاندڙ وڌ
 کان وڌ ڪتاب خريد ڪري ڪتابن جي ليکڪن، ڇپائيندڙن ۽
 ڇاپيندڙن کي همٿائن. پر ساڳئي وقت علم حاصل ڪرڻ ۽ ڄاڻ
 کي ڦهلائڻ جي ڪوشش دوران ڪنهن به رڪاوٽ کي نه مڃن.
 شيخ اياز علم، ڄاڻ، سمجھ ۽ ڏاهپ کي گيت، بيت، سٺ،
 پُڪار سان تشبيهه ڏيندي انهن سڀني کي بمن، گولين ۽ بارود
 جي مد مقابل بيهاريو آهي. اياز چوي ٿو ته:
 گيت به ڄڻ گوريلا آهن، جي ويريءَ تي وار ڪرڻ ٿا.

....

جئن جئن جاڙ وڌي ٿي جڳ ۾، هو ٻوليءَ جي آڙ ڇڻن ٿا؛
 ريتيءَ تي راتاها ڪن ٿا، موٽي منجهه پهڙ ڇڻن ٿا؛

....

ڪالهه هيا جي **سُرخ گلن** جيئن، اڄڪلهه **نيلا پيلا** آهن؛
 گيت به ڄڻ گوريلا آهن.....

.....

هي بيت اُٿي، هي بم- گولو،

جيڪي به ڪٽين، جيڪي به ڪٽين!

مون لاءِ ٻنهي ۾ فرقُ نه آ، هي بيتُ به بم جو ساٿي آ،

جنهن رڻ ۾ رات ڪيا راڙا، تنهن هڏ ۽ چم جو ساٿي آ -

ان حساب سان اڻڄاڻائي کي پاڻ تي اهو سوچي مڙهڻ ته

”هاڻي ويڙهه ۽ عمل جو دور آهي، اُن ڪري پڙهڻ تي وقت نه

وڃايو“ نادانيءَ جي نشاني آهي.

پَنَ جو پڙهڻ عام ڪتابي ڪيڙن وانگر رڳو نصابي ڪتابن تائين محدود نه هوندو. رڳو نصابي ڪتابن ۾ پاڻ کي قيد ڪري ڇڏڻ سان سماج ۽ سماجي حالتن تان نظر ڪڍي ويندي ۽ نتيجي طور سماجي ۽ حڪومتي پاليسيون policies اڻڄاڻن ۽ نادانن جي هٿن ۾ رهنديون. پَنَ نصابي ڪتابن سان گڏوگڏ ادبي، تاريخي، سياسي، سماجي، اقتصادي، سائنسي ۽ ٻين ڪتابن کي پڙهي سماجي حالتن کي بهتر بنائڻ جي ڪوشش ڪندا.

پڙهندڙ نسل جا پَنَ سڀني کي **ڇو، ڇا، ۽ ڪيئن** جهڙن سوالن کي هر بيان تي لاڳو ڪرڻ جي ڪوٺ ڏين ٿا ۽ انهن تي ويچار ڪرڻ سان گڏ جواب ڳولڻ کي نه رڳو پنهنجو حق، پر فرض ۽ اڻتر گهرج unavoidable necessity سمجهندي ڪتابن کي پاڻ پڙهڻ ۽ وڌ کان وڌ ماڻهن تائين پهچائڻ جي ڪوشش جديد ترين طريقن وسيلي ڪرڻ جو ويچار رکن ٿا.

توهان به پڙهڻ، پڙهائڻ ۽ ڦهلائڻ جي ان سهڪاري تحريڪ ۾ شامل ٿي سگهو ٿا، بس پنهنجي اوسي پاسي ۾ ڏسو، هر قسم جا ڳاڙها توڙي نيرا، ساوا توڙي پيلا پن ضرور نظر اچي ويندا.

وڻ وڻ کي مون پاڪي پائي چيو ته ”منهنجا پاءُ
 پهتو منهنجي من ۾ تنهنجي پَنَ پَنَ جو پڙلاءُ.“
 - اياز (ڪلهي پاتم ڪينرو)